

JOGHISTÓRIA

ELTE ÁJK Magyar Állam- és Jогtörténeti Tanszék Tudományos Diákkörének folyóirata

Hivatás és Függetlenség – A Magyar Királyi Kúria Elnökei

[tartalomjegyzék]

[főszerkesztői köszöntő]	3

[alkotmány- és jogtörténet]

Czifra Botond: A konstitutív hatályú telekkönyvi bejegyzés és bírósági végrehajtás az Ideiglenes Törvénykezési Szabályokban.....	4

Szóga Zsigmond: A nemzetiségi kérdés biztonságiasítása a Bánffy-kormány politikájában.....	9

Felix Nachtberger: The Concepts of Law in Post-War Austria.....	17

Matija Matić: The International Recognition of the Republic of Croatia through the Prism of War and the Disintegration of Yugoslavia: Legal Opinions of the Badinter (Arbitration) Commission.....	20

[recenzió]

Varga Anna: <i>Beliznai Kinga: Hivatás és függetlenség - A Magyar Királyi Kúria el-nökei 1869-1937 című könyvének ismertetője</i>	27

Héjja Dorka: <i>Haza & Haladás – 200 éves a reformkor</i>	30

Kreiter Lilla: <i>Tanulmányút a régi lengyel fővárosban</i>	35

A címlapon: A budapesti Igazságügyi Palota
<https://dka.oszk.hu/html/kepoldal/index.phtml?id=038888>

ISSN 2062-9699

© A szerzők, 2025

© Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszék, Joghistoria, 2025

Folyóiratunkba továbbra is szeretettel várjuk minden publikálni vágyó hallgató tudományos igényű munkáját, legyen annak témája akár a magyar, akár az egyetemes állam- és jogtörténet területéről.

Elérhetőségünk: elte.majt.tdk@gmail.com

JOGHISTÓRIA

SZERKESZTŐSÉG

Felelős szerkesztő:
Heil Kristóf Mihály dr.

Főszerkesztő:
Czifra Botond

SZERKESZTŐK

Heil Kristóf Mihály dr.

Czifra Botond

KORREKTÚRA

Heil Kristóf Mihály dr.

BORÍTÓTERV ÉS BELSŐ TERVEZÉS

Czifra Botond

KIADJA

Eötvös Loránd Tudományegye-
tem Állam- és Jogtudományi
Kar Magyar Állam- és Jogtörté-
neti Tanszék

(Cím: 1053 Budapest, Egyetem
tér 1–3., II. em. 211.;
Tel./Fax.: 06 1 411 6518)

ISSN 2062-9699

KAPCSOLAT

joghistoria@gmail.com

LAPZÁRTA

2025. október 25.

Kedves Olvasóink!

A TDK nem vész el, csak átalakul – ezzel a *mutatis mutandis* aforisztikus megállapítással tudnám jellemezni diákkörünk elmúlt hónapjait. Tekintettel arra, hogy a korábban az egyetemi előadások kiegészítésére épülő műfajt sem kerülhették el azok a kihívások, amelyekkel a felsőoktatásnak ma az előadások tekintetében szembe kell néznie, a diákkör a kutatásalapú működés megerősítése mellett döntött, így a frontális alkalmak helyett sokkal nagyobb hangsúlyt fektetünk a kutatómunkára. Tagjaink igyekeznek részt venni a hazai, újonnan felélénkülő jogtörténész élet keretein belül születő ifjúsági konferenciákon, illetve megtalálni saját kutatási területüket, ami a Joghistoria újabb számainak megszületését is elősegíti.

Törekszünk arra is, hogy ne csak a hazai fronton ismerjük meg azokat a kollégákat, akik hasonlóan szeretnék a történeti elemzés segítségével minél mélyebben megérteni a jelenünket, illetve annak tendenciáit, hanem azokat is, akik tágabb hazánkban, Európában gyarapítják a jogtörténeti tudást. Szeretném az iránt is örömet kifejezni, hogy ezek közül a kollégák közül ketten vendégszerzőként járultak hozzá ennek a lapszámnak a megszületéséhez, így örömmel mondhatom, hogy budapesti mellett bécsi, illetve zágrábi gondolatok is tarkítják a jelen lapszámot.

Reméljük, hogy ez a hazai, illetve külföldi szerzőink között kialakuló barátságos kapcsolat emberileg és szakmailag is nagyon sok örömet okozhat nekünk, és azt kívánom, hogy az olvasó is lelje örömet a következő sorokban, és gazdagodjon minél több élménnyel írásainkból.

Kellemes olvasást kívánunk!

Czifra Botond
főszerkesztő

A konstitutív hatályú telekkönyvi bejegyzés és a bírósági végrehajtás az Ideiglenes Törvénykezési Szabályokban

Írta: Czifra Botond

Magyarország kereskedelmi életét és ezáltal lakóinak életszínvonalát hosszú ideig meghatározta az évszázadokig elhúzódó hitelprobléma, amely jelentős szerepet játszott a történelmi események folyásában, legyen szó akár a politikai események alakulásáról,¹ akár annak gazdasági hatásairól.² A hitelezés előtti egyik elsődleges akadály a megfelelő hitelbiztosítékok hiányából fakadt. A napjainkban széles körben elterjedt zálogmegoldások létrejöttéhez valójában két jogügylet szükséges: a felek arra vonatkozó megegyezése, hogy zálogot kívánnak alapítani – az úgynevezett *elkötelező ügylet* –, illetve a szolgáltatás teljesítésére vonatkozó kötelezettségvállalás, az úgynevezett *dologi jogi rendelkező ügylet*,³ amely a gyakorlatban a jelzáloghitelezéssel kapcsolatban az elsőbbségi kielégítési jog valamely nyilvántartásba történő bejegyzését jelenti. Hazánkban a telekkönyv intézményének hiánya miatt sokáig nem volt lehetőség az ingatlanok megfelelő zálogba adására, és ugyan a jogalkotás észlelte, mekkora igény is lenne a telekkönyv intézményére, a bevezetésére irányuló javaslatok több alkalommal is kudarcba fulladtak, tekintettel arra, hogy a nemesség a megadóztatás veszélyét látta bennük.⁴

Az 1848-49-es szabadságharc leverését követően a habsburgi kormányzat nekilátott az osztrák telekkönyvi intézmények magyarországi bevezetésének.⁵ A forradalom és szabadságharc jelentős hatással bírt a hazai jogi gondolkodásra, legyen szó akár a közjog, akár a magánjog tereiméről. A rendi társadalom jogi struktúráinak teljes átalakulása, úgy, mint a közös teherviselés bevezetése, az úrbéri viszonyok megszüntetése vagy a választójog kiterjesztése, összhangban a független, felelős magyar minisztérium felállításával, átfogó változásokat jelentettek,⁶ amelyek fontos közjogi kérdések mellett a hazai magánjogot is alapvetően átformálták.⁷ Az eszközölt reformok a szabadságharc bukása ellenére olyan változásokat eredményeztek a magyar társadalomban és közgondolkodásban, hogy afelé a rendi jog felé, amely már a korábbi időkben sem volt alkalmas a hazai társadalmi viszonyok maradéktalan kezelésére,⁸ nem maradt visszaút. Emiatt viszont a korabeli magyar

közéletben egy új jogrendszer stabil alapjait valójában a korszak legnagyobb közjogi kérdésének – a Birodalomhoz fűződő viszonyoknak – tükrében kellett lerakni, azzal együtt, hogy a magánjogi kérdések sarkalatosnak bizonyultak Magyarország gazdaságának szempontjából, ahogy ezt kiválóan mutatja az is, hogy az uralkodói udvar több alkalommal is foglalkozott a kérdéssel.⁹ Ebből a szempontból kulcsfontosságú töréspontnak bizonyult, hogy az Októberi Diplomával a jogalkotás újra a magyar országgyűlés hatáskörébe került,¹⁰ ezzel együtt azonban számos olyan kérdés is felmerült, amelyek további rendezést igényeltek. Ferenc József uralkodó ezen kérdések rendezésére hívta össze 1860. október 20-án kelt kéziratában az Országbírói Értekezletet, amely megalkotta az Ideiglenes Törvénykezési Szabályokat.¹¹ A testület által meghozott rendelkezések alapján hatályában maradt az 1855. december 15-én kihirdetett telekkönyvi rendelet is, azon csak a polgári per szabályaival kapcsolatban végeztek egyes módosításokat,¹² mivel az Ideiglenes Törvénykezési Szabályok leginkább ennek szabályozására koncentráltak.¹³

A gazdasági szereplők magatartásának szempontjából a telekkönyvi rendszer egyik elsődleges feladata az, hogy tompítsa az ügyletekben részt vevő felek között fennálló információs aszimmetriát,¹⁴ annak érdekében, hogy kiszámíthatóbbá tegye a szerződéses viszonyokat, illetve segítsen megelőzni a korszakban eluralkodó olyan visszaéléseket, mint a többszörös elzálogosítás,¹⁵ amelyek nehezítették a megfelelő hitelbiztosítéki megoldások kialakítását. A telekkönyv azonban – különös tekintettel a tárgyalt hitelbiztosítéki viszonyokra, illetve a betáblázásra, bejegyzésre került követelésekre – a bekerülő bejegyzések potenciális konstitutív hatályán keresztül (amely végső soron jogalkotási, részben dogmatikai döntés eredménye)¹⁶ megfelelő eszköznek bizonyulhat arra is, hogy elősegítse a végrehajtási eljárások lefolytatását, hiszen ilyenkor alkalmas eszköznek bizonyulhat a bíróság közrehatásával a végrehajtató kezében arra, hogy a végrehajtást szenvedő ingatlanvagyonáról (és áttételesen bármilyen lajstromolt jószágáról) ne csak információt szerezzen, hanem

gyorsítsa a vagyoni követelések kielégítését. Az osztrák telekkönyvi rendszer bevezetésével kapcsolatban ez igen fontos potenciál, tekintettel arra, hogy a megelőző korokban a tartozások behajtására szolgáló eljárások, úgy, mint a *liquidum debiti* per és a hozzá kapcsolódó végrehajtási eljárás hosszú folyamata jelentős akadályokat gördített a hitelezés elé.¹⁷

Az Ideiglenes Törvénykezési Szabályok 145. §-a hasonló célokat jelöl ki, amikor kimondja, hogy az 1855. december 15-ei telekkönyvi rendtartást az Országbírói Értekezlet a jog és a vagyoni biztonságának érdekében, illetve nemzeti érdekből egy magyarországi hitelbank mielőbbi megalapítása érdekében tartotta hatályban. A magyarországi hitelbank mielőbbi megalapítására vonatkozó célok az Országbírói Értekezlet 1861. évi ülésével kapcsolatban első ránézésre – tekintettel a Pesti Hazai Első Takarékpénztár 1840-es, illetve a Magyar Kereskedelmi Bank 1842-es megalapítására, majd arra, hogy 1848-ig a piacon három takarékpénztár is megjelent¹⁸ - ellentmondásosnak tűnhetnek. Ezt a kontradikciót magyarázhatja, hogy az 1867-ben megalakult Magyar Általános Hitelbank volt az első, amely a kezdetleges, a korabeli jogeszközök keretei között is megvalósítható jelzálog-hitszerű konstrukciók és az államkötvények eladásából termelt bevétel mellett teljes körű *crédit mobilier* tevékenységből hozott profitot, a banktevékenység körébe beemelve a mai értelemben vett banki ügyletek legnagyobb részét, többek között az iparvállalatok alapításában vállalt banki szerepet, amely érdekében különösen fontosnak bizonyultak a megfelelő hitelezővédelmi eszközök.¹⁹

A telekkönyvre vonatkozó szabályok kiegészítésre kerültek egyebek mellett olyan normákkal is, amelyek biztosíthatják, hogy a telekkönyv a végrehajtási eljárás hatékonyabbá tétele érdekében az ezzel összefüggésben álló feladatait is betölthesse. Az Ideiglenes Törvénykezési Szabályok 111. §-a ebben a körben említést tesz a szóbeli perek bíróságairól szóló 1832/6. évi XX. törvény cikk, illetve a váltó-törvénykönyv bevezetéséről szóló 1840. évi XV. törvény cikk tizenegyedik, a váltó-törvényészék határozatainak végrehajtásáról szóló fejezetének szükségszerű pótlására alkotott rendelkezések megalkotásáról.²⁰ Érdemes megjegyezni, hogy az Ideiglenes Törvénykezési Szabályok e rendelkezésében nem esik szó a korabeli végrehajtási eljárásra vonatkozó szabályok egyik legfontosabbikáról, a pénzbeli elmarasztalást magukban foglaló ítéletek végrehajtásának módjáról

szóló 1836. évi XV. törvénycikkéről, amely az 1836. évi XX. törvénycikkkel szemben, amely – minthogy később hatályba lépett *lex posterior*, illetve a 60 Forint pertárgyérték tekintetében *lex specialis* - várhatóan a telekkönyvi jószágtestként kezelendő ingatlanokra nem volt alkalmazandó. A korszak napilapjai 1861-ből 40 Forint és 100 Forint közötti lakbérékről számolnak be,²¹ így a sommás szóbeli perek a telekkönyvi jószágtesteken fennálló tulajdonnal és egyéb dologi jogokkal kapcsolatban még azután sem tekinthetők reálisan releváns jogeszköznek, hogy az 1840. évi XI. törvény cikkben hatályukat kiterjesztették 200 Forintnyi pertárgyértékig.

Ugyanakkor álláspontom szerint erre az elmentmondásra a kidolgozott tervezet más pontján választ ad.²² tekintettel arra, hogy 52. §-a a sommás szóbeli perek 1836. évi XX. törvény cikkben megállapított végrehajtási szabályai helyett, amelyek mindössze annyiról rendelkeztek, hogy a bíró (*absentia iure* kvázi belátása szerint) 8 napon belül gondoskodjék a határozat végrehajtásáról, az említett 1836. évi XV. törvény cikk rendelkezéseit rendeli alkalmazni, amelyek korábban a sommás szóbeli eljáráson kívül eső írásbeli perekhez fűződő végrehajtási szabályok voltak, illetve a fentebb ismertetett értékdilemmának megfelelően az ingatlanvagyon, mint potenciális telekkönyvi jószágtest végrehajtására vonatkozóan is tartalmaztak rendelkezéseket, ellentétben a szóbeli perek bíróságairól szóló törvénnyel. A sommás szóbeli eljárás szabályaira történő utaló szabályozásra ugyanakkor ez nem egyedülálló eset a korszakban.²³

A 111. §-ban említett törvények (az 1836. évi XX. törvénycikkre vonatkozó utaló szabály alkalmazásával az 1836. évi XV. törvény cikk) két eltérő, bár egyes vonásaikban hasonló eljárásrendet alakítanak ki. A telekkönyvi jószágtestek szempontjából fontos elkülönítés, hogy az 1836. évi XV. törvénycikkkel elfogadott váltó-törvénykönyv végrehajtási szabályai sokkal szigorúbbak, viszont főszabály szerint az adós ingatlanvagyona nem esett a hatályuk alá.

Az eljárás két szakaszra tagolódott: a biztosítási végrehajtásra és a kielégítési végrehajtásra. A biztosítási végrehajtás, tehát az adós ingó vagyonának zár alá vétele mindenképpen megelőzte a kielégítési végrehajtást: amennyiben a hitelező közvetlen folyamodott a váltóból fakadó kötelezettségei kielégítéséért, a kötelezett ingó vagyonának

számbavételét és zár alá vételét ez esetben is elvégezték az árverés kihirdetését és végrehajtását megelőzően. A kielégítési árverés a zár alá vett ingó vagyon megfelelő eljárásrendben történő elárverezéséről szól: két határnapot kellett meghirdetni, amelyek közül az első nem volt lehetséges a kikiáltási ár alatti értékesítés. A végrehajtási eljárás az adós ingóságaira terjedt ki, ingatlanvagyonát csak abban az esetben veszélyeztette, ha a vele szemben fennálló követelés az ingó vagyonából nem volt kielégíthető, és nem voltak további fellelhető ingóságai. Ez a garancia a váltótörvénykönyvön kívüli általános eljárásrendben nem szerepelt, viszont az 1836. évi XV. törvénycikk főszabályként az adós számára tette lehetővé azoknak a vagyontárgyaknak a kijelölését, amelyek elárverezését kívánta, az ingatlanokkal kapcsolatban pedig a két határnap kötelező kitűzésére és a kikiáltási áron alul történő eladás megengedhetőségére vonatkozó garanciák is megillették. Az ingatlanvagyon vonatkozásában az általános eljárásrend a vagyonátruházást is sokkal gördülékenyebbé tette: a törvénycikk 15. §-a alapján az árverésnél minden vételi elsőbbség megszűnt, ennek megfelelően nem kellett az ingatlant osztályra bocsátani, és nem terhelte semmilyen más dologbeli jog.

A telekkönyv összekötése a végrehajtási eljárás szabályaival a magyar jog és a forgalomvédelem fejlődése szempontjából igen haladó szellemű lépésként értékelhető, ennek pedig közvetlen előzménye lehetett az 1836. évi XV. törvénycikk 15. §-a, amely tehermentesítette az ingatlanokat az árverés során. Enélkül ugyanis a korszakban az árverés a tulajdonszerzési jogcímei közül átadással valósulhatott volna meg,²⁴ amely az ősiség és a *fiscalitas* 1848-as eltörlését megelőzően (amely az Országbírói Értekezlet munkájának egy részét valójában előirányozta)²⁵ súlyos tulajdonjogi bonyodalmakhoz vezethetett volna.²⁶ Ez a rendelkezés, és ennek a szemléletnek a meghonosodása tette valójában súlyosabb jogalkalmazási anomáliák megszületése nélkül lehetővé azt, hogy az Ideiglenes Törvénykezési Szabályokban a végrehajtásra vonatkozó rendelkezések a telekkönyvi rendszer stabilizációja érdekében kiegészítésre kerüljenek azokkal a rendelkezésekkel, amelyek kötelezővé tették a bíróság végrehajtásra kiküldött tagja számára a birtokbavétel biztosítását, illetve a telekkönyvi jószágtesttel vagy az arra vezetett dologbeli joggal kapcsolatban végrehajtandó dologi jogi változás pontos leírását annak érdekében,²⁷ hogy – megfelelően a telekkönyvi kényszer elvének és a be-

jegyzés elvének²⁸ - az iratok telekkönyvi hatóság-hoz történő megfelelő áttételét követően bejegyzésre kerülhessen.

A végrehajtási eljárást tekintve az Országbírói Értekezlet az eljárás egyszerűsítése mellett többletgaranciákat is bevezetett az egyszerűsítést övező potenciális érdekkonfliktusok feloldására. Lehetséges ugyanis, hogy ha az adósnak csak egy hitelezője (ideértve minden, esedékes vagy potenciális pénzbeli marasztalás jogosultját az adóssal szemben) kezdeményezi a végrehajtást követelésének kielégítésére, a végrehajtási eljárásban alapvetően nem venne részt az adós valamely olyan másik hitelezője, akinek az árverezendő dologra akár elsőbbségi, akár általános kielégítési joga kiterjed, ezáltal pedig - úgymond *a fedezet közössége miatt* - érdekellentétbe kerül a végrehajtást kérő hitelezővel, hiszen ő potenciálisan az adós vagyonának kisebb részéből részesülhet, de a közöttük fennálló versengés miatt az is lehetséges, hogy a végrehajtást kérő hitelező a saját tartozásainak kielégítése érdekében - időelőnyt kihasználva - olyan vagyontárgyakat is végrehajtás alá vonjon, amelyek valójában jövedelemteremtő képességükön keresztül növelnék az adós fizetőképességét.²⁹

Ebben az esetben ugyanis az iratok áttételre kerültek az illetékes megyei törvényszékhez,³⁰ amelynek a hasonló problémák kezelésében feltehetően nagyobb volt a szakértelme, tekintettel arra, hogy az Ideiglenes Törvénykezési Szabályokban visszaállított csődszabályok értelmében a csődületről szóló 1840. évi XXII. törvénycikk ismét hatályba lépett,³¹ amely a korabeli csődeljárás lefolytatását - figyelemmel a személy- és vagyonbeli különbségek Ideiglenes Törvénykezés Szabályokban történő eltörlésére - hatályban tartott formájában gyakorlatilag teljes mértékben a megyei törvényszékek hatáskörébe utalta, amennyiben pedig a végrehajtásban több hitelező vesz részt, az *per definitionem* csődnek tekinthető.³²

Az Országbírói Értekezlet javaslataiban szabályozott eljárásjogi megoldás önmagában is igencsak emlékeztet a csődjog szabályaira. Abban az esetben ugyanis, ha olyan ingó vagy ingatlan vagyont vontak végrehajtás alá, amelyre másnak is volt igazolt jogosultsága, kitűztek egy határidőt a hitelezők összegyűlésére, értesítve az érdekelteket a bíróság hivatalos felületén, az ügy súlyától függően pedig hírlapokban is, amellyel felszólították a csődtömegre igényt tartókat, hogy nyújtsák be kö-

vetéseiket, ezt követően pedig a felek meghallgatósa után állapították meg a jogosultságok fennállását és a kielégítési sorrendet, majd elvégezték a javak árverését.³³ Ez nagyon fontos garanciának tekinthető abból a szempontból, hogy a hitelezői aktív halmazból fakadó érdekelletét az egyik leggyakoribb várható probléma a követelések érvényesítése során, így a csődszerű eljárás kialakításával elejét vehették a telekkönyvi rendszeren keresztül egyszerűsített végrehajtási rendszerből fakadó bonyodalmaknak. Mindemellett érdemes megjegyezni, hogy az eljárás egyszerűsítésére tekintettel az Országbírói Értekezlet egyéb jogorvoslati eszközöket is garantált volna mind az alapeseti végrehajtás, mind a csődszerű végrehajtás esetében: a felfolyamodás és a semmisségi panasz a végrehajtást kérő, illetve a csatlakozó hitelezők rendelkezésére állt volna, a csatlakozó hitelezők vonatkozásában ezek a jogorvoslati eszközök pedig az igény fennállásával és a kielégítési sorrenddel kapcsolatban is megillették volna a követelés jogosultjait.³⁴

Mindazonáltal az Ideiglenes Törvénykezési Szabályok fontos tanulsággal szolgálhatnak számunkra a magyar gazdaságtörténettel, illetve kereskedelmi jog-történettel kapcsolatban, tekintettel arra, hogy a szöveg értelmezése alapján az Országbírói Értekezlet is tudatában volt annak, hogy a megalkotott rendelkezések a forgalom várható igényeit szolgálják ki, így a már meglévő társadalmi igények kielégítése helyett valójában a magyar gazdasági élet ösztönzőjeként fejthetik ki hatásukat. Erről tanúskodik az Ideiglenes Törvénykezési Szabályok telekkönyvi fejezetének elején deklarált hitelszerkezet-fejlesztésre irányuló jogalkotási cél,³⁵ de közismert, hogy ezek a tendenciák a szélső nemzeti létből fakadóan valójában áthatják a hazai jogfejlődést. Álláspontom szerint a hasonló, haladó szellemű jogalkotási termékek, illetve megoldások dogmatikai, társadalomtörténeti és gazdaságtörténeti vizsgálatával szélesebb képet kaphatunk azokról a szempontokról, amelyeket érdemes figyelembe venni ahhoz, hogy a hatályos jog fejlesztése és hatályosulása érdekében a szükséges alaposítással fontolhassuk meg következő lépéseinket.

¹ VARGA János: A bihari nemesség hitelviszonyai a polgári forradalom előtt. *Történelmi Szemle*, 1958/1-2. sz. 52. p.

² GRÓF SZÉCHENYI István: *Hitel*. Pest, 1830, Petrózai Trattner J. M. és Károlyi István Könyvnyomtató-Intézete. 41-44. p.

³ CSIZMAZIA Norbert – GÁRDOS István: A zálogjog alapítása a dologi jogok szerzésének rendszerében. *Polgári Jogi Kodifikáció*, 2007/1. sz. 26-36. p.

⁴ HORVÁTH Attila: *A magyar magánjog történetének alapjai*. Budapest, 2006, Gondolat Kiadó. 226. p.

⁵ NAGY Gábor: Az ingatlan-nyilvántartási (telekkönyvi) rendszer kialakulása Magyarországon, I. rész (A kezdetektől a XX. század első feléig). *Jogi Fórum Publikáció*, 2012. 04. 26. 14. p.

⁶ KÉPES György: Az 1848-as forradalom törvényalkotása és a magyar parlamentarizmus. *Jogtudományi Közlemény*, 1998/5. sz. 137-140. p.

⁷ HOMOKI-NAGY Mária: A polgári kori magánjog kialakulása. In MÁTHÉ Gábor (szerk.): *A magyar jog fejlődésének fél évezrede*. Budapest, 2014, Nemzeti Közszolgálati Egyetem. 286. p.

⁸ MÁLYUSZ Elemér: A reformkor nemzedéke. *Századok*, 1923/1-6. sz. 20-21. p.

⁹ A legfontosabbról lásd: GEDEON Magdolna: Az osztrák polgári törvénykönyv bevezetése Magyarországon. *Klió*, 2011/4. sz. 78-83. p.

¹⁰ Uo. 82. p. Az Októberi Diploma hatásairól lásd részletesen: KÉPESSY Imre: *Az Országbírói Értekezlet története és öröksége*. Budapest, 2023, Gondolat Kiadó. 45-58. p.

¹¹ A forrás történetéről és a joghatásával kapcsolatos kérdésekről Képeffy Imre idézett műve mellett lásd: KÉPESSY Imre: Kérdések az Ideiglenes Törvénykezési Szabályok jogforrási jellegét illetően. In PERES Zsuzsanna – BATHÓ Gábor (szerk.): *Ünnepi tanulmányok a 80 éves Máthé Gábor tiszteletére: Labor est etiam ipse voluptas*. Budapest, 2021, Ludovika Egyetemi Kiadó. 608-617. p.

¹² KÉPESSY Imre: *Az Országbírói Értekezlet*, 112. p.

¹³ Hosszan kifejti KASSAY Adolf: *Általános magyar magánjog és törvénykezési eljárás az országbírói értekezlet szerint. I. Kötet*. Pest, 1865, Lampel Róbert. 326 p.

¹⁴ SZALAI Ákos: *Közgazdaságtani fogalmak és módszerek jogászoknak*. Budapest, 2020, Pázmány Press. 201. p.

¹⁵ HORVÁTH: i. m. 226. p.

¹⁶ KURUCZ Mihály: Elmélkedések és álmélkodások: a konstitutív hatályú nyilvántartási bejegyzéssel keletkező jogok keletkezésének időpontja kapcsán. *Közjegyzők Közlönye*, 2003/6. sz. 3-18. p.

¹⁷ PÉTERVÁRI Máté: Az első magyar csődtörvény országgyűlési vitája és a szabályozást meghatározó alapelvek. *Glossa Iuridica*, 2022/4. sz. 249. p.

¹⁸ FÓNAGY Zoltán: A bomló feudalizmus gazdasága. In GERGELY András (szerk.): *Magyarország története a 19. században*. Budapest, 2005, Osiris Kiadó. 35-36. p.

¹⁹ TALLÓS György: *A magyar általános hitelbank*. Budapest, 1995, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. 74-77. p.

²⁰ *Képviselőházi Irományok*, 1861. I. Kötet 47. p.

²¹ Lásd például: *Szegedi Híradó*, 1861/51. sz. 107. p.

²² *Képviselőházi Irományok*, 1861. I. Kötet 41. p.

²³ A sommás szóbeli peres eljárás recipiálásával kapcsolatban más jogágakban: ERDŐDY Gyula: A bíróság jogorvoslati rendszerben betöltött szerepének alakulása a szabálysértési (kihágási) jogban. *Jura*, 2016/2. sz. 37. p.

²⁴ HOMOKI-NAGY Mária: *A magyar magánjog történetének vázlatja 1848-ig*. Szeged, 2001, JATEPress. 69. p.

²⁵ KÉPESSY: i. m. 28. p.

²⁶ HOMOKI-NAGY: i. m. 54-55. p.

²⁷ *Ideiglenes Törvénykezési Szabályok: Az Országbírói Értekezletek javaslatai*. Pest, 1862, Lampel Róbert, A magyar törvények zseb-kiadásának III. kötete. 41-42. p.

²⁸ HORVÁTH: i.m. 230-231. p.

²⁹ SZALAI: i. m. 7. p.

³⁰ *Ideiglenes Törvénykezési Szabályok: Az Országbírói Értekezletek javaslatai*. 44-46. p.

³¹ *Ideiglenes Törvénykezési Szabályok*, 69-71. p.

³² APÁTHY István: *A magyar csődjog rendszere*. Pest, 1887, Eggenberger féle Akadémiai Könyvkereskedés, 3. p.

³³ *Ideiglenes Törvénykezési Szabályok*, 46-48. p.

³⁴ *Ideiglenes Törvénykezési Szabályok*, 46-47. p.

³⁵ *Ideiglenes Törvénykezési Szabályok*, 49. p. Lásd még: HORVÁTH: i. m. 234-235. p.

A nemzetiségi kérdés biztonságiasítása a Bánffy-kormány politikájában

Írta: Szóga Zsigmond

Bevezetés

A magyar történelem alakulását jelentősen befolyásolta a Kárpát-medencében a magyarok lakossággal együttélő egyéb nemzetiségek jelenléte. Annak ellenére, hogy napjainkban Magyarország példáulértékűen bánik az elismert tizenhárom nemzetiséggel,¹ – amit az is bizonyít, hogy a magyar jogrend kiemelt helyen, az Alaptörvény preambulumban rögzíti a nemzetiségek államalkotó státusát – a többségi magyar nemzetiségű lakosság és az államhatárokon belül élő egyéb népcsoportok kapcsolatát konfliktusok sora jellemezte a történelem folyamán. Ez a trianoni békediktátum hatálybalépésében csúcsonyult ki, amikor a történelmi Magyar Királyság területének jelentős része került a hazai nemzetiségek anyaállamaikhoz.

A magyar történetírásban máig kényes témának számít a dualizmus-kori magyar politikai elit erőszakos nemzetiségi politikája. Ugyanakkor a napjainkban folyó világpolitikai események elengedhetlenné teszik annak vizsgálatát, hogy az európai szinten kiemelkedően felvilágosult² 1868-as nemzetiségi törvény megalkotásától milyen út vezetett odáig, hogy az I. világháború után a győztes nagyhatalmak a Monarchiára, azon belül is különösen Magyarországra, mint a népek börtönére tekintettek, és szükségesnek tartották annak feldarabolását. A téma relevanciáját az adja, hogy a dualizmus alatt folyó nacionalista politika vizsgálata értékes tanulságot szolgálhat olyan állami magatartások értelmezéséhez, amelyek a nemzetiségi kérdést biztonságpolitikai problémaként kezelik.³

Tanulmányomban arra keresem a választ, hogy a kortársak által gyakran szélsőségesen nacionalistának tartott Bánffy Dezső 1895-1899-ig tartó miniszterelnöksége alatt végbement-e a nemzetiségi kérdés biztonságiasítása. Hipotézisem, hogy a nemzetiségekkel szemben radikális álláspontra helyezkedő Bánffy-kormány idején a magyar politikai elit, illetve a magyarok lakosság biztonsági kockázatként kezdett tekinteni a nemzetiségekre. A kérdést szakirodalmi áttekintéssel fogom vizsgálni, a nemzetközi kapcsolatok diszciplinájában ismert koppenhágai iskola⁴ biztonságfogalmának segítségével mutatom be a biztonságiasítás lépéseinek megvalósulását a Bánffy-kormány

nemzetiségi politikájában, kitérve a konkrét törvényhozási aktusokra, kormányzati tevékenységekre, valamint Bánffy Dezső kérdéssel kapcsolatos beszédaktusait is görcső alá veszem. Eredményként arra jutok tanulmányom során, hogy bár biztonságiasítás modern elmélete teljes mértékben nem alkalmazható a dualizmus kori Magyarországra, hiszen az Osztrák-Magyar Monarchia közjogi helyzete miatt a mindenkor magyar kormány nem tudta szabadon alakítani az ország biztonságpolitikáját, de amennyire azt a Bánffy-kormány mozgástere engedte, megvalósult a nemzetiségi kérdés biztonságiasítása.

A bevezetést követő fejezetben bemutatom a biztonságiasítás fogalmát, különös tekintettel a Buzan és szerzőtársai által megalkotott szektorelméletre.⁵ Ezután a harmadik egységben rövid történelmi áttekintést nyújtok a magyarországi nemzetiségek helyzetéről a századfordulótól a negyedik fejezetben Bánffy beszédaktusait vizsgálom, amit az ötödik fejezetben a kormány által meghozott, a nemzetiségi kérdés rendezését célzó lépések bemutatása követ, kitérve az 1895 és 1899 közötti időintervallum nemzetiségi politikájának hatásaira. Legvégül a hatodik részben összefoglaló tanulmányom eredményeit.

A biztonságiasítás

A biztonságiasítás elméletének megalkotása a már említett koppenhágai iskolához köthető.⁶ A hidegháború végéig egy állam biztonságát annak katonai és politikai stabilitásában mérték, a biztonság koncepciója nem terjedt túl a katonai és külpolitikai tartalmakon.⁷

A '80-as években új nézőpont jelent meg a nemzetközi kapcsolatok tudományán belül, amely már új elemeket is beemelt a béke fenyegetésének fogalmába, a katonai és a politikai veszélyen kívül. A biztonság fogalmi kibővítésének támogatói azzal érveltek, hogy egyéb folyamatok is jelentősen befolyásolják az egyébként sem objektív biztonságot. Elméletük szerint a biztonság percepcionális kategória, amelyre lényegében bármi jelenthet fenyegetést, amit a biztonságiasító szereplők annak értékelnék.⁸

A biztonság szektorális elmélete

A Szovjetunió bukásával lezárult a hidegháborúra jellemző fegyverkezési verseny, ez pedig egyúttal magával hozta annak a téves koncepciónak a meghaladását is, amely a biztonságpolitikát kizárólag a katonai és politikai veszélyforrások kérdéskörére szorította. A kor nemzetközi folyamataira sokkal körültekintőbb választ adott a Barry Buzan nevével fémjelzett többdimenziós biztonságfogalom. A szektorelmélet szerint a biztonságra fenyegetést jelentő veszélyforrások öt nagy csoportba – szektorba – oszthatóak. Ezek a már korábban is ismert, klasszikus katonai és politika szektorokon kívül a gazdasági, környezeti és társadalmi szektorok.⁹

A kutatási kérdés szempontjából a társadalmi szektor szerepe kiemelkedő, amelyhez olyan veszélyforrások tartoznak, mint a migráció, és az azal együtt járó integrációs problémák,¹⁰ kiugró szociális különbségek, valamint a nemzetiségi, etnikai, vallási ellenségeskedések. Ezek a veszélyforrások a nyelven, kultúrán, nemzeti hagyományokon szerveződő társadalom integritását veszélyeztetik.¹¹

A biztonságiasítás folyamata

A biztonságiasítás folyamatát a koppenhágai iskola vezető kutatói dolgozták ki, arra a következtetésre jutva, hogy a biztonságiasítás a beszédaktus-elmélettel írható le a legjobban.¹² Ennek a teóriának az értelmében nem szükséges, hogy egy jelenség valós veszélyt jelentsen a biztonságra, hanem azáltal, hogy fenyegetésnek nevezik, a valóságban is azzá válik.¹³ A beszédaktus-elmélet megközelítése szerint a biztonságiasítás egy kérdés átpolitizálásának olyan esete, ahol a jelenség egzisztenciális fenyegetésként jelenik meg a nyilvánosság előtt. Mivel a túlélés, így a biztonság is alapvető érték,¹⁴ a fenyegetés elhárítására bármilyen eszköz megengedett.

A beszédaktus-elmélet a biztonságiasítás három kulcsfontosságú tényezőjét különbözteti meg.¹⁵ Szükséges egy hivatkozási tárgy, amelyre az állítólagos veszélyforrás fenyegetést jelent. Ez klasszikusan az állam fennmaradása, amely veszélyeztetése esetén legitim a túlélésre történő hivatkozás. Elengedhetetlen egy, vagy több biztonságiasító szereplő, akik diskurzusukon keresztül képesek egy témát a biztonság kérdéskörébe átemelni.¹⁶ Ezek jellemzően kiemelt közszerzők, ugyanis ők rendelkeznek olyan erőforrásokkal, mint például jogi, anyagi eszközök, vagy sajtó, amelyek alkalmasak a kitűzött cél elérésére. A harmadik tényező

pedig egy olyan szereplő jelenléte a biztonságiasítás folyamatában, aki képes is befolyásolni a biztonsági szektort.

Akkor lehet sikeres a folyamat, ha ezek a tényezők együttesen fennállnak. A biztonságiasítás akkor kivitelezhető, ha a biztosító beszédaktusa révén meggyőzi a célközönséget a kérdés létfontosságáról és felhatalmazást nyer a rendkívüli intézkedések megtételére. A biztonságiasítás gyakran jelenik meg kormányzati technikaként, ugyanis egy közös veszély megnevezése eszközül szolgálhat egy politikai közösség megszervezéséhez.¹⁷

A nemzetiségi kérdés Magyarországon

Ugyan már a *Szent István király intelmei Imre herceghez* néven ismert 11. századi királytűkőr is említést tesz az országba érkező nem magyar jövevényekről, mai, modern értelemben vett nemzetekről és nemzetiségekről a 18. századi polgári forradalmak korától beszélhetünk.¹⁸ A magyar történelemben korábban tapasztalható magyar, illetve más anyanyelvű magyarországi csoportok közötti konfliktusok – például a szerbek részvétele a Rákóczi-szabadságharcban – rendi és vallási okokra voltak visszavezethetőek, nem pedig az etnikai különbségekben gyökereztek.

A magyarországi nemzetiségek szerepe az 1848-as forradalomban azonban ráébresztette a magyar politikai elitet arra, hogy a nemzettudat az ország lakosságának abszolút többségét kitevő nemzetiségekben is kialakult, fegyveres fellépésükkel pedig már a szent istváni állam létezését fenyegették. Erre válaszul az 1849-es szegedi országgyűlés megalkotta hazánk első nemzetiségi törvényét, azonban a forradalom leverése miatt annak nem volt ideje hatást kifejteni. A nemzetiségek ilyen módon megoldatlan helyzete Világost követően a társadalmi diskurzus homlokterében maradt, ennek eredményeként már a kiegyezést követő évben sor került a kérdés átfogó törvényi szabályozására.

Az 1868-as nemzetiségi törvény

Az 1868. évi XLIV. törvénycikk, avagy közismert nevén az 1868-as nemzetiségi törvény volt az első olyan jogszabály Magyarországon, amely a nemzetiségek helyzetét átfogóan és ténylegesen szabályozta, egészen az I. világháborúig elrendezve a kérdést. A jogszabály Deák Ferenc elképzeléseit emelte törvényerőre, deklarálva az egy magyar politikai nemzet elvét. A jogalkotó elképzelése sze-

rint Magyarország valamennyi polgára az egy magyar politikai nemzet egyenjogú tagja volt, függetlenül attól, hogy milyen nemzetiséghez tartozott. A törvény szövege a nemzetiségi kérdést lényegében nyelvkérdéssé fokozta le, rögzítve a szabad nyelvhasználat jogát a magánéletben.

Ugyanakkor már megszorítóan rendelkezett a törvény a nemzetiségi nyelvek egyenjogúságával kapcsolatban a hivatali nyelvek meghatározásakor. Arra hivatkozva, hogy az ország egysége, a kormányzás és a közigazgatás hatékonysága megköveteli az egységes nyelvhasználatot, államnnyelvvé nyilvánította a magyart, előírva annak alkalmazását a három hatalmi ág országos szintű intézményeiben. A nemzetiségeket különösen érzékenyen érintette a magyar nyelv szupremáciájának törvényhatósági szinten történő biztosítása. A törvény rendelkezései értelmében a törvényhatóságok jegyzőkönyvi és ügykezelési nyelve kötelező jelleggel a magyar lett – hiába alkotta némely esetben a magyarajkú lakosság pusztán töredékét az adott törvényhatóság területén lakó népességnek –¹⁹ azaz a kedvezménnyel, hogy a képviselők anyanyelvükön is felszólalhattak, illetve kérhették a jegyzőkönyv nemzetiségi nyelven való vezetését, valamint a belső ügyviteli nyelv lehetett más nyelv is.

Kimondottan liberális szellemről tett tanúbizonyságot a törvény, amikor lehetőséget teremtett községi szinten a közgyűlés nyelvének szabad megválasztására, ráadásul a községek jogosultak voltak a saját törvényhatóságukkal és az állammal is saját jegyzőkönyvi nyelvükön kommunikálni. Szintén jelentős előrelépést jelentett a nemzetiségek jogi helyzetében, hogy a nemzetiségi kultúra és oktatás bázisának számító egyházak maguk szabhatták meg saját ügykezelési, jegyzőkönyvi és tanácskozási nyelvüket. Az egyházi autonómia ilyen téren történő garntálása azért volt fontos, mert egyúttal magában foglalta az egyházak által fenntartott iskolák nyelvének szabad megválasztását. Ezen felül az állami fenntartású intézményekben is lehetőség szerint kívánták biztosítani azt, hogy minden diák az anyanyelvén tanulhasson.

Kiemelendő gesztus volt a jogalkotó részéről, hogy a jogszabály engedélyezte a nemzetiségek kulturális kibontakozását azáltal, hogy rögzítette a nemzetiségi társulatok, intézmények szabad alapításának jogát. Emellett rendelkezett arról is, hogy a legfelső oktatási szinten, azaz a pesti egyetemen minden nemzetiség számára nyelvi és irodalmi tanácsokat állítsanak fel.

Az 1868-as nemzetiségi törvényről tehát megállapítható, hogy jelentősen bővítette a nemzetisé-

gek jogait és deklarálta egyenjogúságukat. A törvény hatálybalépésével lezárult a kérdés átfogó, törvényi szintű rendezése, így a probléma már nem volt a kormány és a törvényhozás prioritása.

A nemzetiségi kérdés a Millennium idején

Az 1868-as nemzetiségi törvény tehát, amelyet Szekfű Gyula találóan csak egyoldalú kiegyezésnek titulált,²⁰ sok szempontból megelőzte korát liberális szemléletében. Ennek ellenére azonban a hazai nemzetiségek nem voltak megelégedve a törvény által kialakított jogi helyzetükkel, vezetőik a területi autonómia mellett foglaltak állást, majd látva indítványaik sikertelenségét, a passzív ellenállás terméketlen fegyveréhez nyúltak.²¹

A magyar politikában ugyanakkor a Millennium közeledtével felerősödtek a nacionalista hangok, amelyek a kiegyezéssel létrejött függetlenség hiányát – ami magában foglalta az önálló magyar külpolitika, hadsereg és pénzügyek feladását – az ország magyarosításával kívánták ellensúlyozni.²² A kiegyezés utáni években az ország teljes magyarosítása, a harmincmillió Magyar Birodalom ábrándja lebegett a magyar politikai elit szeme előtt.²³

A magyarosodás részben spontán ment végbe, elsősorban a városokban élő német és zsidó lakosság körében, azonban a mindenkorai politikai vezetés ennek gyorsítására törekedett. Ennek eszközéül a nemzetiségi törvény fokozatos erodálása szolgált: a jogszabály magyar államnacionalizmust elősegítő megfogalmazása lehetővé tette a nemzetiségi jogok csorbítását. Az asszimiláció gyorsítását elsősorban az oktatáson keresztül képzelték el. Az 1879. évi XVIII. tc. kötelezővé tette a magyar nyelv oktatását a nemzetiségi alap-, és középfokú oktatási intézményekben, valamint a tanítóképzőkben is, az 1891. évi XV. tc. pedig már az óvodai dajkáktól is megkövetelte a magyar nyelv ismeretét.²⁴

Ezenkívül szembevető volt még a hazai nemzetiségi vezetők politikai és jogi eszközökkel történő ellehetetlenítése. Ilyen volt a prominens szerb nemzetiségű politikus, Milétics Szvetozár 1878-as bebörtönzése,²⁵ vagy a nemzetközi sajtóvisszhangot nyerő, román értelmiségiek ellen indított 1894-es Memorandum-per.²⁶ A fentebb vázolt jogi és politikai környezetben került sor losonczy báró Bánffy Dezső 1895-ös kormányalakítására a Szabadelvű-Párt képviselőjében.

Bánffy beszédaktusai

A már főispánként is nemzetiségellenes álláspontjáról elhíresült miniszterelnök kormányfői programbeszédében nekilátott az egyébként is átpolitizált nemzetiségi kérdés egzisztenciális fenyegetésként történő beállításához. Korábban semelyik elődje nem hozta fel a problémát már a kormány megalakításkor.²⁷ Bánffy így fogalmazott:

„...törekvésünk lesz a magyar állam magyar nemzeti irányban való fejlesztése, a magyar állam-eszme biztosítása és fentartása, minden ez ellen irányuló törvényellenes és államellenes tendenciák és izgatások határozott leküzdése és elfojtása... Az egységes magyar állam magyar jellegének első sorban leendő ápolását korlátok közé szoríttatni nem engedjük. Tekintetbe vesszük azonban azon jogos igényeket, melyeket nem magyar ajkú honfitársaink az 1868-ik évi XLIV-ik törvényczikk alapján az egységes nemzeti jelleg korlátozása nélkül támaszthatnak.”²⁸

Azáltal, hogy Bánffy újonnan beiktatott miniszterelnökként mondta el a nemzetiségi kérdést is érintő programbeszédet, megvalósult a Buzan és szerzőtársai által felállított biztonságiasítás első tényezője, mégpedig a biztonságiasító szereplő megjelenése, hiszen a báró, mint kormányfő természetesen rendelkezett azzal az eszköztárral, amely szükséges volt ahhoz, hogy egy témát a biztonság szférájába emeljen át, valamint egyúttal képes volt a biztonságpolitika befolyásolására is. A programbeszéd egyben a védelem tárgyát is megjelölte, nevezetesen az egységes magyar állam fennmaradását.

A nemzetiségi kérdés Bánffy beszédaktusában egy önvédelmi harcként jelent meg, amihez az is hozzájárult, hogy a 19. század végére a gyengülő Oszmán Birodalom uralma alól felszabaduló balkáni területeken létrejövő nemzetállamokkal megszülettek a magyarországi nemzetiségek egy részének – szerb, román – független anyaországai, amelyek révén a kérdés kilépett a társadalmi szektorból, és elkezdett katonai és külpolitikai fenyegetést is jelenteni a kettős monarchia létezésére.²⁹ Diskurzusain, amelyek egyaránt jelentettek országgyűlési felszólalásokat, újságcikkeket, illetve saját tanulmányt is, Bánffy törekedett a nemzetiségi aspirációk létfenyegetésként történő beállítására.

Kommunikációjának szóhasználatát átítatta a fenyegető nemzetihalál eszméje, úgy tekintette, minden olyan politikai lépés, amely nem a magyar nemzetállam építését tűzte ki célul, „veszélyes és

alapjaiban ingatja meg nemcsak a társadalmat, hanem az állam biztonságát is”.³⁰ A biztonságiasító szereplő szóhasználata kulcsfontosságú szerepet játszik abban, hogy a célközönség valóban létbiztonságot fenyegető veszélyként értékeljen egy kérdést. Bánffy a nemzetiségi kérdést érintő felszólalásaiban gyakran alkalmazta a romantikus „nemzethalál” kifejezést, de gyakori volt a „veszély”, „fenyegetés” vagy egészen explicit módon a „biztonság” kifejezések használata is.³¹ Azon meggyőződésének, miszerint Magyarország jövőjének két alternatívája az egységes nemzetállammá válás, vagy pedig a behódolás a szláv és román törekvéseknek, ami egyet jelent az ország felbomlásával, többször is hangot adott.³²

Megemlíthető azonban, hogy annak ellenére, hogy a miniszterelnök sürgette a sovinszta politikai gyakorlati átültetését, a magyarosítás állami szinten történő alkalmazását, a rendkívüli intézkedések szükségességének tekintetében önellentmondás figyelhető meg Bánffy beszédaktusaiban. Egyrészt kijelentette, hogy „tekintet nélkül az eszközökre és nehézségekre”,³³ törekedni kell a magyar nemzeti állam létrehozására, másrészt viszont kizárta a kérdés rendes politikai játékszabályokon kívülre vitelét, a rendkívüli intézkedések megtételét, amikor azt írta, hogy „mindebből nem következik az erőszak vagy jogtiprás politikája”.³⁴ Ez utóbbi mondat megfogalmazásakor a miniszterelnök valószínűleg úgy vélte, hogy azért nincsen szükség rendkívüli intézkedések megtételére, mert a sovinszta politika a liberalizmus eszméjével összeegyeztethető.

Meglátásom szerint a kortárs közbeszédben gyakran radikálisként ábrázolt Bánffy ” Bánffy azért sem adhatta fel a liberalizmust a magyarosítás elősegítése érdekében, mert azt az amúgy is törekény Osztrák-Magyar Monarchia épsége érdekében, az uralkodó egyébként sem engedélyezte volna, elkerülendő a nemzetiségek megmozdulásait. Ennek tudatában érthető meg, hogy Bánffy ugyan ostorozta az 1868-as nemzetiségi törvényt a nemzetiségek felé tett gesztusok miatt, azonban meg sem kísérelte annak hatályon kívül helyezését vagy szigorítását.³⁵ Helyette inkább olyan szimbolikus lépések megtételére akarta rávenni a magyar nemzetiségű társadalmat, mint a magyar nyelven történő érintkezés a piaci kofákkal, vasúti alkalmazottakkal, vagy a cselédekkel.³⁶

Ahogy arra Buzan és szerzőtársai rámutatnak, ahhoz, hogy a biztonságiasító szereplő beszédaktusaival valóban meg is valósuljon a biztonságiasítás, és ne pusztán egy kísérletről legyen szó, szükséges

az, hogy a célközönség is elfogadja azt létfenyegetésnek. Véleményem szerint Bánffy beszédaktusai esetében nem mindig állapítható meg egyértelműen, ki volt a célközönség. A nemzetiségek állítólagos elszakadási törekvéseit kétséget kizáróan az egész nemzetre való fenyegetésként interpretálta, mindazonáltal sovíniszta meggyőződéséből következett, hogy a báró igyekezett összemenni a nemzetiségeket is magában foglaló Deák-féle politika nemzet és a magyar nemzetiség fogalmát, vagyis a valódi célközönség a magyar nemzetiségű lakosság, különösen annak a politikai képviselői voltak. Ugyanakkor például a névmagyarosítás szorgalmazásakor a nemzetiségeket is igyekezett megszólítani.

A célközönség reakciójának értékelése során sem állapítható meg minden kétséget kizáróan, hogy Bánffy sikerre vitte a nemzetiségi kérdés biztonságiasítását. Arra vonatkozóan nincsenek adatok, hogy milyen eredményei voltak azon felszólalásainak, amelyekben a magyarokban élő nacionalizmusra alapozva szólította fel őket a magyar nyelv használatára a nemzetiségekkel való érintkezés során. Az viszont tény, hogy Bánffy kormányzása idején, 1898-ban tetőzött magasan a magyarosítást célzó névváltoztatási kérelmek száma,³⁷ jóllehet, ez inkább a nyelvükben, szokásaikban már eleve elmagyarosodott németek és zsidók körében volt jellemző.

Ezzel szemben az egyértelműen kijelenthető, hogy a magyar nemzetiségű politikai elit jelentős része rezonált Bánffy beszédaktusaira, párttól, illetve politikai hovatartozástól függetlenül. Például a 48-as ellenzéki Olay Lajos „*Tessék Szászországba menni!*”³⁸ bekiabálással akasztotta meg a magyar államnyelv kötelező használata ellen érvelő Schreiber Frigyes német nemzetiségű országgyűlési képviselő felszólalását. A szintén ellenzéki Ugron párt képviselője, Bartha Miklós pedig az országban élő három és fél millió román nemzetiségű lakost egyenesen a haza ellenségének nevezte.³⁹ A nemzetiségi képviselők támogatása azonban természetesen elmaradt.

A Bánffy-kormány rendkívüli intézkedései

A biztonságiasítás folyamatának utolsó lépése a rendkívüli intézkedések megtétele, amelyeket az állam azért hoz meg, hogy fenntartsa, vagy helyreállítsa saját biztonságát, ezáltal biztosítva saját túlélését.⁴⁰ A rendkívüli intézkedések mibenléte mindig az aktuális fenyegetéstől, valamint attól a szektortól függ, amelyben a veszélyforrás értelmezendő. Azonban általánosságban megállapítható,

hogy a fogalom a normál politikai diskurzuson túlmutató megoldásokat jelent.⁴¹

Ahogy arra a negyedik részben utaltam, a Bánffy által vezetett kormány mozgásterét a ki egyezéssel létrehozott közjogi rendszer szűkre szabta, így a kormány a rendkívüli intézkedések kiválasztását tekintve korlátok közé szorult. A nemzetiségek jogainak nyílt semmibevétele vagy a törvényesített jogfosztás a várható uralkodói rosszalásra tekintettel nem volt opció. Felsőbb nyomás nélkül is számolnia kellett a kormányzatnak az ország közel felét kitevő nemzetiségek megmozdulásaival. Valószínűleg még élénken élt Bánffyék emlékezetében a bő egy évtizeddel korábban kirobbant, úgynevezett címer-ügy, amelyben a horvátokat sértő, pusztán szimbolikus intézkedések is számos halálos áldozattal járó megmozdulásokat eredményeztek Horvátországban.⁴² Az önálló külpolitika hiánya ráadásul megkötötte Bánffy kezét a nemzetiségeket támogató, anyaországaikból érkező izgatásokkal szembeni fellépés tekintetében. Meglátásom szerint tehát Bánffyból elsősorban nem a szándék hiányzott arra, hogy a nemzetiségi kérdés erőszakos elnyomását végrehajtsa, hanem rajta kívül álló tényezők akadályozták meg ebben.

Természetesen a szűkebb mozgáster nem jelentette azt, hogy a Bánffy-kormányzatnak nem álltak volna egyéb eszközök – még ha kevésbé drasztikusak is – a rendelkezésére. A kormányzat, Bánffyval az élen, a nemzetiségek jelentette veszélyt a magyar nyelv és kultúra dominanciájának érvényesülésével kívánta ellensúlyozni. A csekély jogalkotási előzményektől eltekintve korábban nagyrészt önkéntes alapon végbemenő magyarosítás hivatalosan központi programmá vált. A korszak leglátványosabb jogalkotási aktusa, amely a rendkívüli intézkedések kategóriájába sorolható, a község- és egyéb helynevekről szóló 1898. évi IV. tc. megalkotása volt. A jogszabály rendelkezései értelmében az ország minden településének kizárólag egy – természetesen magyar – neve lehetett, kizárva ezzel a nemzetiségi elnevezések használatát. Ezenkívül még a nem lakott területek – havasok, puszták – is magyar nevet kaptak, és a hatóságok előtt, hivatalos iratokban csak a magyar elnevezések voltak alkalmazhatóak. A nemzetiségek anyanyelvhasználatához való jogának ilyen mértékű tiprása szimbolikus jelentéssel is bírt: a nem magyar anyanyelvű lakosok csak akkor maradhatnak szülőföldjükön, ha elismerik a magyar nép szupremáciáját, és asszimilálódnak.

A nemzetiségi nyelv és kultúra az egységes magyar nemzet-koncepció javára történő elnyomása folyamatában a kormány kulcsfontosságúnak

tartotta az oktatásra gyakorolt állami befolyás kiterjesztését. A nemzetiségek biztonsági kockázatként való értékelése indokolta a népiskolai hálózat fejlesztésében meghozott sovinizta kormányzati döntéseket. A magyarság fölényét kívánta az állam erősíteni, amikor a magyar nyelvet oktató állami iskolákat építtetett olyan településekre, ahol a magyarok beolvadását akarták megátolni, vagy pedig a nemzetiségek asszimilációját kívánták elősegíteni.⁴³

A kormányzat megpróbált az 1868. évi XLIV. tc. értelmében nemzetiségi nyelven oktató felekezeti iskolák felett is befolyást szerezni. Tekintve, hogy ezeknek az iskoláknak a fenntartói különböző nemzetiségi többségű felekezetek – a románok és a szerbek esetében jellemzően az ortodoxok – voltak, ez az egyházpolitika rendkívüli intézkedésekkel történő végrehajtását hozta magával. Az 1898. évi XIV. törvény megalkotásával a kormány magának vindikálta a nemzeti mozgalmak forrásának tartott papság jövedelmeinek meghatározását is, így kívánva nyomást gyakorolni a nemzetiségi ügyét támogató egyházakra.⁴⁴

A nemzetiségi kérdés machiavellista eszközökkel történő szabályozása ezen kívül kiterjedt a nemzetiségi vezetők megfigyelésére, lehallgatására is. Az előbbire példa a Jeszenszky Sándor osztálytanácsos vezette, úgynevezett nemzetiségi ügyosztály felállítása, amelynek célja a kormány folyamatos tájékoztatása volt a nemzetiségi politikai mozgalmakról.⁴⁵ A kormány informátorai révén még a nemzetiségek 1897-ben tartott titkos összejövetelének jegyzőkönyvét is megszerezte, majd azt a sajtóban leköszölte, alátámasztva azt a retorikát, amely a nemzetiségek létfenyegetésként történő beállítására törekedett.⁴⁶

A rendkívüli intézkedések alkalmazása tekintetében szűkre szabott mozgástér a felsoroltakon kívül inkább szimbolikus, csekély valós eredménynyel kecsegtető, azonban annál nagyobb port kavaró lépésekre korlátozódott. Ezek között említendő a nemzetiségi főiskolai diákkörök ellenőrzése, szélsőséges esetben feloszlata, a nemzetiségi politikusok elleni sajtóperek sokasága, vagy a román birtokvásárlások akadályozása. Ugyanakkor eredményesebben lépett fel a kormány az 1883. évi XXX. tc. végrehajtásával kapcsolatban, amely megtiltotta a nemzetiségi iskoláknak, hogy idegen államtól fogadjanak el anyagi támogatást.⁴⁷

A sovinizta politika, amely a kérdés biztonságiasítása révén a nemzetiségek erőszakos elnyomására törekedett, végső soron önpusztítónak bizonyult. Bár a Bánffy-kormány szélsőséges sovinizmusához képest az utána következő kormányok

mérsékeltbb nemzetiségi politikát folytattak, a nem magyar ajkú lakosság biztonsági kockázatként történő kezelése 1899 után is fennmaradt, amelyet a hírhedt Lex Apponyi megalkotása, vagy a csernovai csendőrsortűz is szemléltetett. Az erőszakos nemzetiségi politika hosszú távon végzetes következményekkel járt, ugyanis a nemzetiségek körében fokozódott az ellenségeskedés, ráadásul az elnyomó politika a nemzetiségi politikusok révén a külföldi sajtóban is megjelent, előkészítve a vesztes háború után az ország feldarabolását.

Összefoglalás

Tanulmányomban arra kerestem a választ, hogy Bánffy Dezső miniszterelnöksége alatt végbement-e a nemzetiségi kérdés biztonságiasítása. A dualizmus-kori Magyarország fennállásának közel fél évszázadát végigkísérte az országban élő különböző nemzetiségek helyzetének rendezetlensége. Az 1868-as nemzetiségi törvény ugyan nemzetközi szinten is páratlan liberalizmusról tett tanúbizonyosságot, ötven évvel később már a magyar állam nemzetiségekkel való bánásmódja is hozzájárult ahhoz, hogy az első világháború lezárását követő területi rendezések során az ország területének kétharmadát a nemzetiségek vezette utódállamokhoz csatolták a győztes nagyhatalmak. Ezt szem előtt tartva vizsgáltam, hogy a szemléletmódváltásnak a részeként sor került-e arra, hogy a hatalom biztonsági kockázatként kezdjen el tekinteni a hazai nemzetiségekre, különös tekintettel az erőszakos magyarosítási politikájáról elhíresült Bánffy Dezső vezette kormányra.

Vizsgálatom során először szakirodalmi áttekintés révén bemutattam a koppenhágai iskola kutatói által kidolgozott biztonságiasítás folyamatának elméletét, különös tekintettel a tanulmány szempontjából fontos társadalmi szektorra. A fogalmi tisztázások után rövid történeti áttekintést adtam a kiegyezés utáni nemzetiségi kérdéstről, egészen a Bánffy-kormány hatalomra kerüléséig, kiemelten foglalkozva a kérdés jogi hátterével szolgáló 1868. évi XLIV. törvénnyel. Ezt követően a biztonságiasítás elméletének alkalmazásával vizsgáltam a Bánffy-kormány nemzetiségi politikáját. Ennek keretében arra a következtetésre jutottam, hogy Bánffy, mint biztonságiasító szereplő, beszédaktusai révén törekedett a nemzetiségeket az ország integritására fenyegetést jelentő veszélyforrásnak bélyegezni. Szintén megállapítottam, hogy a célközönség, a magyar társadalom, különösen a politika elit elfogadta a nemzetiségi kérdést létfenyegetésnek.

Legvégül a biztonságiasítás megvalósulásának utolsó feltételét, a rendkívüli intézkedések alkalmazását vizsgáltam a Bánffy-kormány nemzeti politikájának elemzése során. Ennek során arra jutottam, hogy a rendkívüli intézkedések megtevése tekintetében a kormány a kiegészítéssel létrejött közjogi helyzet miatt korlátozott volt, így nem tudott valódi sikert hozó intézkedéseket meghozni. Azonban a kormány mozgásterén belül meghozott intézkedések, nevezetesen a helységnevek magya-

rosítását előíró törvény megalkotása, az oktatásügyi intézkedések, illetve a nemzetiségi vezetők politikai zaklatása értékelhetőek rendkívüli intézkedésekként.

Összességében tehát megállapítható, hogy Bánffy Dezső kormányzása alatt végbement a nemzetiségi kérdés biztonságiasítása, azonban pont az ellenkező hatást eredményezte, mint amelyet a kormányfő a sovinszta politikával el akart érni, és ez a szent istváni magyar állam fennmaradására tekintettel végzetesnek bizonyult.

¹ CSERVÁK Csaba: Népek, nemzetiségek, kisebbségek. *Jogelméleti Szemle*, 2014/3. sz. 52-65. p.

² Az 1868. évi XLIV. tc. megalkotásával egyidőben például Franciaország Bretagne tartományában már azért is büntetést kaptak a tanárok, ha a diákok egymás között a francia helyett anyanyelvükön beszéltek. Az Orosz Birodalomban még a lengyel önálló nyelvként való elismerését is megtagadták. – Lásd: ÁCS Zoltán: *Nemzetiségek a történelmi Magyarországon*. Budapest, 1986, Kossuth Kiadó. 330 p.

³ KAROLAK-MICHALSKA Magdalena: The role of securitization of national and ethnic minorities in the management of Ethno-Politics in Eastern European Countries. *International Journal of Contemporary Management*, 2020/2. sz. 71-95. p.

⁴ DEÁK Péter (szerk.): *Biztonságpolitikai kézikönyv*. Budapest, 2007, Osiris Kiadó. 642 p.

⁵ Barry BUZAN – Ole WÆVER – Jaap DE WILDE: *Security: A New Framework for Analysis*. London, 1998, Lynne Rienner Publishers. 239 p.

⁶ Rens VAN MUNSTER: Securitization. *Oxford Bibliographies*, 2012.06.26. <https://doi.org/10.1093/obo/9780199743292-0091>. (Le-töltve: 2024.11.27.)

⁷ GAZDAG Ferenc – TÁLAS Péter: A biztonságot veszélyeztető tényezőkről I. *Nemzet és Biztonság*, 2008/9. sz. 3-12. p.; Clara EROUKHMANOFF: Securitisation Theory. In Stephen MCGLINCHY – Rosie WALTERS – Christian SCHEINPFLUG (szerk.): *International Relations Theory*. Bristol, 2017, E-International Relations Publishing. 104-109. p.

⁸ GAZDAG – TÁLAS: i. m.; Jef HUYSMANS: *The politics of insecurity: Fear, Migration and Asylum in the EU*. New York, 2006, Routledge. 208 p.

⁹ TAKÁCS Lili: *Olaszország Líbia-politikája 2011-2021 között, különös tekintettel a kül- és biztonságpolitikai szempontokra*. Budapest, 2022, Nemzeti Közszolgálati Egyetem. 331 p.

¹⁰ VAJKAI Edina: A külföldiek integrációjának biztonságiasítása Franciaországban. *Belügyi Szemle*, 2020/9. sz. 147-164. p.

¹¹ Hawre Hasan HAMA: State Security, Societal Security, and Human Security. *Jadavpur Journal of International Relations*, 2017/1. sz. 1-19. p.

¹² BUZAN – WÆVER – DE WILDE: i. m.

¹³ Paul ROE: Securitization and Minority Rights: Conditions of Desecuritization. *Security Dialogue*, 2004/3. sz. 279-294. p.

¹⁴ REMEK Éva: Mekkora a „biztonságunk árnyéka” globalizált világunkban? In BORDÁS Sándor – GLAVANOVICS Andrea: *Nemzeti és etnikai konfliktusok*. Székesfehérvár, 2015, Kodolányi János Főiskola. 67-78. p.

¹⁵ BUZAN – WÆVER – DE WILDE: i. m.

¹⁶ TAKÁCS: i. m.

¹⁷ ROE: i. m.

¹⁸ KISTELEKI Károly: A modern államot alkotó közösség: A nemzet és a polgárok. In FÖLDI András (szerk.): *Összehasonlító jogtörténet*. Budapest, 2022, Elte Eötvös Kiadó. 107-132. p.

¹⁹ A törvény 2. §-a értelmében például Árva vármegye közgyűlése köteles volt a jegyzőkönyvet magyar nyelven vezetni, annak ellenére, hogy az 1881. évi népszámlálás tanúsága szerint a vármegyében élő magyar etnikumú polgárok száma nem érte el a teljes lakosság 0,5 %-át sem. (Országos Magyar Királyi Statisztikai Hivatal: A Magyar Korona országaiban az 1881. év elején végrehajtott népszámlálás eredményei néhány hasznos háziállatok kimutatásával együtt. Budapest, 1882, Országos Magyar Királyi Statisztikai Hivatal. 24-25. p.)

²⁰ SZARKA László: Elmaradt nemzetiségi kiegyezések. *Magyar Tudomány*, 2017/12. sz. 1564-1577. p.

²¹ BEREND T. Iván: *Kisiklott történelem, Közép- és Kelet-Európa a hosszú 19. században*. Budapest, 2003, História Könyvtár. 278 p.

²² GERŐ András: A dualizmus és a magyarok. *Rubicon*, 2022/3-4. sz. 144-155. p.

²³ IFJ. BERTÉNYI Iván: *Bánffy Dezső és a nemzetiségi kérdés*. Budapest, 2005, Eötvös Loránd Tudományegyetem. 412 p.

²⁴ KATUS László: A Lex Apponyi. *Rubicon*, 2015/2. sz. 35-36. p.

²⁵ MIKÓ Imre: *Nemzetiségi jog és nemzetiségi politika*. Kolozsvár, 1944, Minerva. 552 p.

²⁶ SZÁSZ Zoltán: A brassói román iskolák ügye a századvég nemzetiségi politikájában. *Történelmi Szemle*, 1976/1. sz. 35-63. p.

²⁷ IFJ. BERTÉNYI Iván: Kérlelhetetlenül: Báró Bánffy Dezső nemzetiségi politikája. *Pro Minoritate*, 2003/1. sz. 69-104. p.

²⁸ *Képviselőházi Napló*, 1892. XXII. kötet. 5. p.

²⁹ Ori WERTMAN: *Security and Securitization in Israel*. Cardiff, 2021, University of South Wales. 321 p.

³⁰ *Országos Hírlap*, 1898/83. sz. 5. p.

³¹ BERTÉNYI: i. m.

³² MIKÓ: i. m.

³³ BÁNFFY: i. m. 214. p.

³⁴ Uo. 16. p.

³⁵ MIKÓ: i. m.

³⁶ BÁNFFY: i. m.

³⁷ KARÁDY Viktor - KOZMA István (szerk.): *Név és nemzet. Családnév-változtatás, névpolitika és nemzetiségi erőviszonyok Magyarországon a feudalizmustól a kommunizmusig*. Budapest, 2002, Osiris Kiadó. 378 p.

³⁸ *Képviselőházi Napló*, 1896. X. kötet. 224. p.

³⁹ SAMASSA János – SZMERTNIK István – STANKOVICS Ferenc (szerk.): *Bartha Miklós összegyűjtött munkái*.

Budapest, 1910, Benkő Gyula Udvari Könyvkereskedése. 374 p.

⁴⁰ VAJKAI: i. m.

⁴¹ STEPPER Péter: A kényszermigráció, mint biztonsági fenyegetés a visegrádi országokban. *Nemzet és Biztonság–Biztonságpolitikai Szemle*, 2018/1. sz. 115–141. p.

⁴² MAKKAI Béla: Horvátország és Fiume a dualista korszak magyar nemzetpolitikai törekvéseiben. *Közép-Európai Közlemények*, 2013/3. sz. 15–26. p.

⁴³ BERTÉNYI: 2003.

⁴⁴ Uo.

⁴⁵ SZÁSZ: i. m.

⁴⁶ BERTÉNYI: i. m.

⁴⁷ Uo.

The Concepts of Law in Post-War Austria

Author: Felix Nachtllberger (University of Vienna)

Overview

After the collapse of the Nazi regime, legal scholars of the disintegrated German Reich were confronted with the task of turning away from the “unlimited interpretation”, the legal doctrine during fascist regime. In the first years, German legal scholarship also experienced a renaissance of natural law.¹ In Austria, fundamentally, the same task existed after the Second World War. There is also a short-term return to natural law attested to Austrian jurisprudence at the same time as in Germany.²

Specifically, a concept of law was to be developed that enabled the legal practice to exclude Nazi laws from application and, in general, to deny Nazi injustice as a character of law. However, as this article will show, there were approaches in Austria that were more reminiscent to the Historical School of Law or the Pure Theory of Law, than the appeals to ideals of justice prevailing in Germany.

During the post-war period of Austria, again different from Germany, legal scholars never developed fleshed-out systems of natural-law or other legal philosophies, but they positioned themselves in shorter specialist articles on the question of the concept of law and injustice. The diversity of reactions of legal scholarship to Nazi injustice in the development of legal concepts is shown by analyzing the publications during the post-war period in the Austrian legal journals “*Juristische Blätter*” and “*Österreichische Juristenzeitung*”.

One can classify the various positions into three categories, which correspond to certain phases of the history of legal philosophy. There are those who call for a resurgence of the idealistic natural law, similar to those in Germany at the time, in which an immutable core of the concept of law is assumed. Only if the law is, at least in its core, in accordance with this ideal, is it valid.³ Then there are expressions of the Historical School of Jurisprudence, where the origin of law is the legal consciousness of the people, which results in a dynamic conception of law, a departure from idealism and turn to legal positivism.⁴ Ultimately, there are adherents of pure legal positivism in the form of Pure Theory of Law, who impose no limits on the material components of laws and see them as a mere expression of legislative will.⁵

It should be noted in advance, without going further into it, that the influence of the debates on the praxis was limited. The legislature quickly dealt with the post-war structural problems of the law and the prosecution of Nazi-crimes was based on two constitutional laws,⁶ that were enough to soothe any reservations concerning the “*nulla poena sine lege*” principal.

Classical Natural Law Approaches

Judge Franz Siener calls on jurists to restructure the law “according to the principle of justice,” whereby they should not proceed “according to paragraphs” but “according to the law of life.” He hopes also to thereby relieve the understaffed judiciary, by circumventing laws that slow down legal procedures.⁷ In a speech to the Viennese Legal Society, he clarifies his demands: the inhumane legal positivism, which also “contradicts” the reference to natural law in § 7 ABGB, must be overcome. In this struggle, he is attacking the Pure Theory of Law as the “culmination of positivism.” In its place, Siener demands an “imperium of the judge,” whose first beginnings he already sees, but to which legal scholarship must still “catch up.” Although he also criticizes natural law theories for dethroning the judge, he essentially bases his concept of law on the same foundation when he wants to root the decision of the judge in the idea of law.⁸ Overall, he positions himself between Free Law theories⁹ and classical natural law theories.

The same can be heard from attorney Karl Zingher, who says that judges should set law according to the principles of justice, as in England.¹⁰

Looking in this direction, the later Supreme Court President Karl Wahle clearly positions himself: “What is morally wrong cannot and must not be legally right.” The “equation of right and law,” which “dominates legal scholarship” – by which the Pure Theory of Law is probably also meant – must be overcome.¹¹ Similar thoughts, that every law must be moral and ethical to be valid, are found more frequently at that time.¹²

Partly going further in postulating natural limits of the validity of laws, Judge Heinz Huber writes of general unchangeable principles of law.

The “freedom of human personality and the equality of people before the law, the principle of social justice, and respect for human dignity of fellow humans” are such principles constituting valid law.¹³

Judge Bruno Schimetschek also demands a return to “principles of natural law” and holds legal positivism, along with the Historical School, which was the beginning of the corrupting legal positivism in his eyes, co-responsible for the injustice of the Nazi regime.¹⁴ This is just one example of the beginning narrative, that legal positivism and especially the Pure Theory of Law made the seizure of power by the Nazis possible, even though they despised the Pure Theory of Law.¹⁵

Attorney Karl Zingher laments the development of jurisprudence towards legal positivism. The Historical School of Law is still better than pure statutory positivism – like the Pure Theory of Law – but even better in his mind are the older doctrines of natural law. Thus, he calls for a return to “a guiding idea [...] from which all positive law must systematically derive.” The Roman jurists should serve as a model, as they practiced law as an art form, not as science. For him, law is “societal life” which is in constant development. He thus takes a position that rather fits into the category of the Historical School, even if he praises the natural law schools more by name.¹⁶

References to the Historical School of Jurisprudence

Roland Graßberger, a scholar of criminology and law, first raises the question of natural law in the sense of absolute postulations, on which the validity of laws depends – natural law. He then refers to Kelsen’s argumentation in his rejection of such natural law but deviates by linking the concept of law to the conviction of the general public, which changes over time. “The legislative act conveys general binding force to the law only insofar as it itself enjoys recognition of general binding force.” This is the case “as far as the general public is dominated by the conviction that what is ordered here is generally binding.” Thus, “law is born in the soul of the subject(s) of law.” “The *communis opinio necessitatis* [...] is what gives law its legal character.”¹⁷ Essentially, this view resembles the more radical views of the Historical School.¹⁸ Graßberger also receives approval from the senior magistrate Ernst Hellbling, who uses this concept of law to justify the possible retroactivity of certain, but not all, laws.¹⁹

Franz Gschnitzer, professor of private law, labor law and Roman law, even openly connects to the Historical School and rejects the separation of „being” and „ought” by Kelsen.²⁰ He also believes that consequences for the methodology of legal interpretation can be drawn from this understanding of law: it – if applied correctly – derives from “the deeper current of [societal] development,” not from “deductions” from paragraphs.²¹

The attacks on the Historical School by Schimetschek are also rejected by Klein-Bruckschwaiger. However, he agrees with him in rejecting modern legal positivism, but attributes its origins more to thoughts of natural law rather than the life-oriented Historical School.²²

Pure Legal Positivist Approaches

Criminal law professor Theodor Rittler can indeed appreciate certain values in doctrines of natural law, but he does not consider them to be law in the true sense or limits to the validity of laws. The only limits to the legislator according to him are the rules of logic or enforceable international law.²³

Professor Karl Wolff supports a strictly positivist concept of law that ties to the power of the sovereign, who can, but does not have to follow the conviction of the general public.²⁴ Wolff sees justice only as an ethical postulate for law. He criticizes not only the injustice of Nazi legislation but also the failures of the post-war government in financial compensation for atrocities. One can clearly see here the perspective of the Pure Theory of Law.²⁵

Judge and later university professor Adolf Ehrenzweig rejects methods of natural law or the Historical School. If the legislator is not moral, it results in a “question of conscience,” not a “legal question” for the interpreter (i.e. the legal practitioner), if he should follow the law. However, in the case of an immoral law, its application can in some cases – especially after regime changes – be excluded by appealing to the clear intention of changing the morality of the legislator.²⁶ The shift of the problem of injustice into the personal ethical sphere is also a characteristic of the Pure Theory of Law.²⁷

Conclusion

It can be stated that, in Austria, unlike in Germany, no concept of law could establish a dominant position in the post-war period. The engagement with the concept of law reveals a remarkable ambivalence: on one hand, there is a short-term return to ideas of natural law and their argumentation patterns, which were intended as a morally founded demarcation from the injustice regime of National

Socialism. On the other hand, legal thought in Austria remains strongly shaped by the traditions of the Historical School and the Pure Theory of Law. The Austrian path, where no school of thought reached a clear dominant position, thus clearly differs from the German “renaissance of natural law” in the immediate post-war period.

¹ Jan SCHRÖDER: *Recht als Wissenschaft Band 2 1933–1990*. München, 2020, C.H. Beck. 117–127. p.

² Clemens JABLONER: Wie zeitgemäß ist die Reine Rechtslehre? In Thomas OLECHOWSKI - Klaus ZELENY: *Clemens Jabloner – Methodenreinheit und Erkenntnisvielfalt – Aufsätze zur Rechtstheorie, Rechtsdogmatik und Rechtsgeschichte*. Wien, 2013, Manz. 79–80. p.

³ SCHRÖDER: i.m. 119. p.

⁴ Jan SCHRÖDER: *Recht als Wissenschaft Band 1 1500–1933*. München, 2020, C.H. Beck. 196–198. p.

⁵ Hans KELSEN: *Reine Rechtslehre*. Leipzig, Wien, 1934, Deuticke. 25–26. p.

⁶ StGBI. Nr. 32/1945; StGBI. Nr. 127/1945.

⁷ Franz SIENER: Einige Betrachtungen zur heutigen Justiz. *Juristische Blätter*, 1947/18. sz. 383–385. p.

⁸ Franz SIENER: Die Gerechtigkeit im neuen Staat. *Juristische Blätter*, 1948/3. sz. 60–62. p.; Siener still postulates this idea of judges years later: Franz SIENER: Ist eine „Überbewertung“ des Richteramtes denkbar? *Juristische Blätter*, 1956/5. sz. 134. p.

⁹ SCHRÖDER: *Band 1*. i.m. 339–345. p.

¹⁰ Karl ZINGHER: Die Fiktion der Einheitlichkeit des Gesetzgebers. *Österreichische Juristenzeitung*, 1946/14. sz. 280–281. p.

¹¹ Karl WAHLE: Juridisch-Politischer Reformverein – Protokoll der konstituierenden Versammlung. *Juristische Blätter*, 1948/23. sz. 589. p.

¹² Fritz HÖLSCHER: Wirtschaft und Recht im Sozialleben – Skizzenhafter Versuch einer Untersuchung über deren Beziehungen. *Juristische Blätter*, 1949/5. sz. 122. p.

¹³ Heinz HUBER: Recht, Richter und Revolution. *Juristische Blätter*, 1947. 183. p.

¹⁴ Bruno SCHIMETSCHKE: Vom Beruf unserer Zeit zur Rechtserneuerung. *Österreichische Juristenzeitung*, 1947/5. sz. 85–87. p.

¹⁵ Horst DREIER: *Rezeption und Rolle der Reinen Rechtslehre – Festakt aus Anlaß des 70. Geburtstags von Robert Walter – Schriftenreihe des Hans Kelsen-Instituts 22*. Wien, 2001, Manz. 20–27. p.

¹⁶ Karl ZINGHER: Von den Aufgaben der Rechtswissenschaft in unserer Zeit. *Österreichische Juristenzeitung*, 1946/7. sz. 121. p.

¹⁷ Roland GRABBERGER: Machtloses Recht und triumphierendes Unrecht. *Juristische Blätter*, 1946/5. sz. 81–83. p.

¹⁸ SCHRÖDER: *Band 1*. i.m. 199. p.

¹⁹ Ernst HELBLING: Die Rückwirkung von Gesetzen. *Österreichische Juristenzeitung*, 1946/11. sz. 207–208. p.

²⁰ Franz GSCHNITZER: Lebt das Recht nach Naturgesetzen? *Juristische Blätter*, 1946/23 sz. 502–504 p.

²¹ GSCHNITZER: i.m. 506 p.

²² Franz KLEIN-BRUCKSCHWAIGER: Rechtserneuerung und Rechtsgeschichte. *Österreichische Juristenzeitung*, 1947/12. sz. 250–252 p.

²³ Theodor RITTLER: Grenzen des Strafrechts. *Österreichische Juristenzeitung*, 1947/7. sz. 140–142. p.

²⁴ Karl WOLFF: Krise des Rechts? *Juristische Blätter*, 1946/13. sz. 265–266. p.

²⁵ Karl WOLFF: Recht: Gerechtigkeit und Freiheit. *Juristische Blätter*, 1946/13. sz. 61. p.

²⁶ Adolf EHRENZWEIG: Die Auslegung nach der klaren Absicht des Gesetzgebers. *Juristische Blätter*, 1947/23. sz. 506–509. p.

²⁷ Adolf Julius MERKL: Zum Interpretationsproblem. In Dorothea MAYER-MALY - Herbert SCHAMBECK - Wolf-Dietrich GRUSSMANN: *Adolf Julius Merkl – Gesammelte Schriften – Erster Band – Grundlagen des Rechts – Erster Teilband*. Berlin, 1993, Duncker & Humboldt. 70–71. p.

The International Recognition of the Republic of Croatia through the Prism of War and the Disintegration of Yugoslavia: Legal Opinions of the Badinter (Arbitration) Commission

Author: Matija Matic

Introduction

Through recognition by the international community, a state acquires legitimacy and affirms its position as an equal member. For every state, international recognition represents a crucial prerequisite for the full exercise of its political and legal subjectivity. Such was the case with the Republic of Croatia, which, in the context of the disintegration of the socialist system and of its outdated state-legal structures, faced the challenge of achieving one of its fundamental political goals – international recognition. Croatia had to secure its place among the other states of the international community, thereby confirming that the Croatian people, invoking their right to self-determination, had indeed chosen to establish their own state entity.

However, recognition cannot be viewed solely through the lens of legal norms and principles of international law. It is also a political act, one that may be conditioned by specific requirements. The European Community (hereinafter: EC), in particular, insisted on the fulfilment of certain conditions by the republics of the former Socialist Yugoslavia (hereinafter: SFRY), a matter which will be examined in greater detail in this paper.

At the same time, the Republic of Croatia was confronted with a state of war that would mark the following four years of its history. The importance of recognition became especially pronounced after the bloody fall of Vukovar, when it became evident that the political question of international recognition had to be resolved as swiftly as possible. Within this context, a special Arbitration (Badinter) Commission was established under the auspices of the EC. Its legal opinions on issues of international law – such as succession and the right of peoples to self-determination – had a profound influence on the positions of the Community's member states, particularly in distinguishing between the aggressor and the victim in the Yugoslav conflict.

Recognition of a state as a discretionary act

According to international law, a state is created once it meets a set of cumulative requirements established exclusively by international law itself, rather than through recognition by other states.¹ Recognition, therefore, is declaratory in nature, because the existence of a state is a matter of fact rather than political discretion. That said, once recognition is granted, it generates further legal and political consequences: the ability to conclude treaties, issue passports, establish diplomatic representation abroad, and similar functions.² Since recognition is ultimately discretionary, it can also be made conditional upon certain political requirements.³

This was the stance adopted by the Member States of the EC when deciding on the recognition of the Republic of Croatia and other republics emerging from the dissolution of the SFRY. Recognition was tied to specific conditions, including guarantees for the protection of national minority rights, as set out in the *Convention of the Conference on Peace in Yugoslavia* and other related instruments upholding democracy, the rule of law, and human rights.

The said Convention referred to several international instruments as its foundation, including the *UN Declaration on Human Rights*, the *International Covenants*, the *Paris Charter for a New Europe*, and documents adopted within the *Conference on Security and Co-operation in Europe* (hereinafter: CSCE) framework. Furthermore, the newly independent republics were required to provide a level of autonomy for national or ethnic minorities who constituted a significant portion of the population, though not a majority. These minorities were entitled to participate in government bodies in matters directly affecting them. In such autonomous regions, minorities were granted the right to display their symbols, establish legislative bodies, form administrative institutions (including local police), and maintain judicial systems. Crucially, the Convention required these areas to be fully demilitarized, prohibiting the presence of any mili-

tary forces, whether on land or in the air. The republics were also bound to create oversight mechanisms, obliging them to submit regular reports to the Agreement's parties concerning the functioning of these autonomous areas.⁴

In response, Croatia enacted the *Constitutional Law on Human Rights and Freedoms and the Rights of Ethnic and National Communities or Minorities in the Republic of Croatia* (1991). Regrettably, the law's proponents justified its adoption on the basis of reciprocity—essentially, the notion that “if others treat us in a certain way, we will treat them the same.” Such reasoning undermines the very essence of minority rights, since these rights should stem from the universal principle that all human beings are born free and equal in dignity and rights, not from political bargaining.⁵

Badinter (Arbitration) Commission

The adoption of the Constitutional Law did not receive an entirely favorable response from the EC member states. Whether Croatia had fulfilled the requirements set out by the Conference on Yugoslavia was ultimately assessed by the Badinter (Arbitration) Commission. This body, composed of five judges and chaired by Robert Badinter—after whom it was named—was established by the Council of Ministers of the EC on 27 August 1991 to issue legal opinions.⁶

In addition to Robert Badinter, the Commission included Roman Herzog, Aldo Corasaniti, Francisco Tomás y Valiente, and Irene Petry, all of whom were at the time serving as presidents of the constitutional courts of their respective states—France, Germany, Italy, Spain, and Belgium.⁷

Regarding the analysis of the opinions issued by the Commission, a total of 15 legal opinions were issued on important legal questions concerning the situation in the SFRY.⁸ The annexed table presents an overview of all 15 opinions, including the context in which they were issued and the state to which each opinion pertains.

Regarding the legal nature of the opinions themselves, it is important to emphasize that they were not formally binding. The Arbitration Commission did not act as a “court,” nor did its decisions have the status of “judgments.” However, according to some interpretations, these opinions carried a certain legal weight, given that all parties agreed to the proceedings, the opinions were issued following an adversarial process, and they were

based on solid legal reasoning. For these reasons, their legal force can be compared to the advisory opinions issued by the International Court of Justice of the United Nations.⁹

The following section will focus on the opinions that are significant for the Republic of Croatia, as well as for the states of the former Yugoslavia considered as a whole.

The question of secession from the SFRY or the complete disintegration of the SFRY (OPINION NO. 1)

The Federal Republic of Yugoslavia (hereinafter: Serbia and Montenegro) regarded the actions of Croatia and Slovenia as secession from the SFRY, maintaining that Yugoslavia - now composed solely of Serbia and Montenegro - continued to exist as an international legal entity. Conversely, Croatia and Slovenia rejected this characterization, asserting that Yugoslavia was undergoing dissolution and that each republic possessed the right to succession.

In its Opinion No. 1, the Badinter Arbitration Commission concluded that Yugoslavia was indeed in the process of disintegration. Accordingly, the newly formed republics were not to be considered as seceding entities but as exercising their fundamental right to self-determination. This meant that all the recommendations regarding the succession made by the Arbitration Commission were equally binding on Serbia and Montenegro, including the requirement that it too had to fulfill its obligations and conditions in order to be recognized (Opinion No. 10).

To reach this conclusion, the Commission took into account historical, legal and constitutional precedents from former Yugoslav constitutional arrangements, including the *Corfu Declaration* (1917), the *Geneva Declaration* (1918), the *Vidovdan Constitution* (First constitution of the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes, 1921), the *Banovina system* of the Kingdom of Yugoslavia (administrative divisions), the AVNOJ (Anti-Fascist Council for the National Liberation of Yugoslavia) decisions, and the 1974 *Constitution of the SFRY*.¹⁰

The right of peoples to self-determination (OPINION NO. 2)

The question of the right to self-determination was a central point of contention during the dissolution of Yugoslavia. Serbia and Montenegro maintained that this right belonged exclusively to *peoples*, effectively undermining the legitimacy of existing republican borders. In contrast, Slovenia, Croatia, and Macedonia asserted that the right to self-determination was vested in the republics themselves, and than as such, it should be exercised within the established territorial boundaries.

The Badinter Arbitration Commission grounded its interpretation of self-determination on both international legal norms and the domestic legal framework of the SFRY. According to representatives of Serbia and Montenegro, the right to self-determination had already been exercised by the constituent peoples when they collectively founded Yugoslavia. From this perspective, the sovereignty of these peoples had been permanently expressed through the establishment of the federal state, and thus, the creation of new states could not be justified on the basis of the internal republican borders.

A critical weakness of this argument lays in the fact that Yugoslav ideology had been sustained through coercion, with the Yugoslav People's Army (JNA) serving as a central mechanism of enforcement. The fragility of this ideology became evident in its swift collapse, which coincided with the broader disintegration of the federation.

Slovenian and Croatian representatives contended that the right to self-determination was not absolute, but relative and context-dependent. They argued if Serbia and Montenegro had the right to advocate for the continuation of Yugoslavia, other republics equally possessed the right to oppose it - provided that such opposition occurred within the legal borders previously recognized by the federation.

This issue was addressed directly by the Badinter Commission's Opinion No. 2, which examined whether the Serbs possessed the right to self-determination as a people residing within Croatia and Bosnia and Herzegovina, and, by extension, the right to establish their own independent state.¹¹ The response to the raised issue was delivered by the Badinter Commission in accordance with the Opinion No. 3, which will be discussed in more detail below.

The principle of inviolability of borders (*uti possidetis*) (OPINION NO. 3)

The Commission invoked the international law principle of *uti possidetis*, which entails preserving the existing borders within the SFRY, while simultaneously stressing the obligation to protect the rights of the Serbian national minority living within the territories of the newly independent republics. Originally applied in Latin America in 1810, *uti possidetis* served as a guideline for defining borders between emerging states by adopting the administrative boundaries of the former Spanish and Portuguese colonies.¹² In this context, the Commission favored a territorial approach based on the *demos* (population within borders) rather than purely ethnic lines (*ethnos*), despite the fact that the establishment of Croatia and Bosnia and Herzegovina was rooted in ethnonational aspirations.¹³ The Commission firmly concluded that the right to self-determination could never justify altering established borders:

*“Under no circumstances can the right to self-determination lead to changes in the borders existing at the time of independence, unless the states concerned otherwise agree.”*¹⁴

This preference for *uti possidetis* was influenced by the reality that federal authorities no longer exercised effective control over the republics: instead, republican governments held the actual administrative power. Serbia and Montenegro rejected the general principles laid out by the Conference on Yugoslavia and became increasingly isolated. It later proposed amendments to the plan offered by the Conference that were rejected as they conflicted with the previously mentioned established views on statehood, republican borders, and international law regarding succession. Among these amendments, there was a proposal for a disposition recognizing a “*common state of republics and peoples who wish to remain in Yugoslavia*,” suggesting that those republics choosing to stay would maintain the international legal continuity of Yugoslavia.¹⁵

Recognition of Croatia (OPINION NO. 5)

Following the adoption of its Constitutional Law, the Republic of Croatia promptly submitted a request to the EC for recognition as an independent state. The Badinter Commission assessed that Croatia's request was not entirely grounded in legal justification. However, it noted that recognition could be granted provided that certain aspects of

the Constitutional Law were revised to ensure compliance with international standards. In the Opinion No. 5, the Commission specifically urged Croatia to amend the law by incorporating clearly provisions from Chapter 2 of the *Convention of the Conference on Yugoslavia*, which primarily dealt with the enhanced protection of national minorities.¹⁶ Through changes and additions to the aforementioned Constitutional Law, new amendments followed in 1992, after which the EC member states recognized the Republic of Croatia on 15 January, 1992. The most significant change was the legal provision establishing two districts (municipalities) whose internal organization had to be regulated by a special statute. These districts, with a Serb majority population, were the Knin district and the Glina district.

Succession of SFRY's states (OPINIONS NO. 8 - 15)

The Republic of Croatia can be considered a *de facto* state as June 25, 1991, when the *Constitutional Decision on Sovereignty and Independence* was adopted. However, the official date of succession — the moment when Croatia became a legal successor of the former SFRY — is generally considered to be October 8, 1991. On that date, following the expiration of the three-month moratorium stipulated by the *Brijuni Declaration*¹⁷ (which aimed to provide a peaceful resolution to the Yugoslav crisis without armed conflict), the Croatian Parliament adopted a Decision formally severing all state-legal ties with the other republics and provinces of the former Yugoslavia.

This Decision explicitly stated that the Republic of Croatia no longer recognized any legal act passed by bodies acting on behalf of the former SFRY, and that it denied any form of legitimacy or legality to all federal institutions of the now-defunct federation. Thus, Croatia formally and definitively cut its ties with the Yugoslav state structure.

From the standpoint of international law, this position was affirmed later by the Opinion No. 8 of the Badinter Arbitration Commission, issued several months afterwards. The Commission confirmed that the SFRY was undergoing a process of dissolution, and therefore, it could not retain its international legal personality. It was transferred instead to the individual republics that emerged as independent subjects of international law.

The Opinion No. 9 clarified further the issue of the distribution of former SFRY property, stating that it should be divided “fairly” among the successor states. The Commission also emphasized that the former federation’s membership in international organizations, whether political or economic, did not automatically extend to the successor states — each had to undergo a standard application process. Related matters were addressed by subsequent opinions, particularly the status of existing international treaties, the apportionment of debts, state property and similar succession-related issues.

To resolve these questions in a systematic way, on June 29, 2001, five successor states — Bosnia and Herzegovina, Croatia, Macedonia, Slovenia, and the Federal Republic of Yugoslavia — signed the *Vienna Agreement on Succession Issues*. The agreement contained a wide range of provisions, including the division of assets held at the Bank for International Settlements (BIS), the status of movable and immovable property, the allocation of diplomatic and consular assets, the distribution of pension funds, and other key matters.¹⁸

The fate of the Badinter (Arbitration) Commission and its influence today

The fate of the Badinter Commission itself, just as its work was never formally concluded, it is generally considered to have ceased functioning *de facto* after the issuance of its final legal opinions. Despite the fact that its opinions were not legally binding, they have had a lasting legal and political impact, becoming influential precedents in international legal practice.

The Commission’s opinions continue to be cited in the decisions of international courts and tribunals, such as the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY) and the International Court of Justice (ICJ).¹⁹ They are also frequently discussed in academic and legal literature, particularly in the context of issues related to state succession under international law, the right to self-determination, and territorial disputes. For example, its conclusions regarding the principle of *uti possidetis* have proven highly significant in later contexts — including the status of Kosovo and the dissolution of the Soviet Union — and have regained relevance today amid the ongoing conflict between Russia and Ukraine.

Nevertheless, the Commission’s work has not been free from criticism. Some commentators

have pointed to a tendency towards political assessment at the expense of strict legal analysis, as well as a perceived bias in certain opinions — particularly in favoring specific new republics without

fully considering the arguments presented by the opposing party.

¹ A state, within the meaning of international instruments (such as the *Montevideo Convention on the Rights and Duties of States*, which was signed at Montevideo, Uruguay, in December 1933), comes into being when the following conditions are fulfilled: 1. a defined territory, 2. a permanent population, and 3. a government organization independent of any other state. The necessity of these conditions was further confirmed by the Badinter (Arbitration) Commission. Juraj ANDRASSY - Božidar BAKOTIĆ - Maja SERŠIĆ - Budislav VUKAS: *Međunarodno pravo 1*. Zagreb, 2010, Školska knjiga. 81. p.

² ANDRASSY *et al.*: i. m. 91. – 92. p.

³ For example, Greece imposed additional conditions on Macedonia for its recognition, namely that it would only be recognized if it changed its name. The conflict was initially resolved when Macedonia adopted the name “Former Yugoslav Republic of Macedonia,” after which it was admitted to the United Nations on April 8, 1993.

⁴ Mato ARLOVIĆ: *Pravo nacionalnih manjina u Republici Hrvatskoj*. Zagreb, 2015, Novi informator. 185. – 188. p.

⁵ The Constitutional Law repeatedly guaranteed minorities a comprehensive range of rights, primarily on the basis of personal and cultural autonomy. A significant portion of these rights was derived from the provisions of the Constitution, mainly due to the need to “demonstrate” to the European Community that the Republic of Croatia had aligned the Constitutional Law with the Convention. Arlović points out that this constitutes a form of damage, since incorporating constitutional provisions in this manner into a law that is hierarchically lower than the Constitution diminishes the actual value of the Constitution. ARLOVIĆ: i. m. 193. p.

⁶ Dalibor ČEPULO: *Hrvatska pravna povijest u europskom kontekstu od srednjeg vijeka do suvremenog doba*. Zagreb, 2021, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu. 384. p.

⁷ Radomir NEŠKOVIĆ: *Nedovršena država, Politički sistem Bosne i Hercegovine*. Sarajevo, 2017, Friedrich-Ebert-Stiftung. 62. p.

⁸ Allain PELLET: The Opinions of the Badinter Arbitration Committee: A Second Breath for the Self-Determination of Peoples. *European Journal of International Law*, 1992/1. sz. 178. p.

⁹ ANDRASSY *et al.*: i. m. 344. – 345. p.

¹⁰ NEŠKOVIĆ: i. m. 129. p.

¹¹ NEŠKOVIĆ: i. m. 53. – 54. p.

¹² ANDRASSY *et al.*: i. m. 194. p.

¹³ Brad R. ROTH: Ne-konsenzualna disolucija država u međunarodnom pravu: Inovacija Badinterove komisije u retrospektivi. *Politička misao*, 2015/1. sz. 64. p.

¹⁴ As stated in the excerpts from the Commission’s opinions, NEŠKOVIĆ: i. m. 129. p.

¹⁵ NEŠKOVIĆ: i. m. 127. p.

¹⁶ ARLOVIĆ: i. m. 197. p.

¹⁷ Lucija POFUK - Ivica MIŠKULIN: Europsko vijeće mudraca i okvir optimalne ravnoteže: korijeni, donošenje i posljedice Brijunske deklaracije. *PILAR – Časopis za društvene i humanističke studije*, 2014/1-2. sz. 67. p.

¹⁸ ANDRASSY *et al.*: i. m. 345. p.

¹⁹ For example, in the judgment of the International Court of Justice pronounced in the case *Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide* (Bosnia and Herzegovina v. Yugoslavia, Preliminary Objections, 1996), established legal facts concerning the dissolution of Yugoslavia are discussed, including the role of the Badinter Commission as one of the bodies that provided opinions on the legal status of the republics and the federation. Additionally, in the ICJ’s documents related to the case *Croatia v. Yugoslavia* (genocide case), it is noted that the Republic of Croatia and other republics participated in the peace conference and the Arbitration Commission (Badinter) was part of the process of seeking regional and international recognition, with the Commission evaluating the recognition claims.

<i>Opinion number</i>	<i>Context/Issue</i>	<i>Which state the opinion pertains to</i>
Opinion No. 1 (29 November 1991)	Are the republics seceding from Yugoslavia, or is Yugoslavia as a whole in the process of dissolution?	Question of international law
Opinion No. 2 (11 January 1992)	Does the Serbian population have a right to self-determinate and create their own entities in Croatia and Bosnia and Herzegovina?	Question of international law
Opinion No. 3 (11 January 1992)	How would the borders of these newly formed republics look like?	Question of international law
Opinion No. 4 (11 January 1992)	Recognition of Bosnia and Herzegovina	Bosnia and Herzegovina, the state would be recognized only if it held a referendum confirming the will of its people
Opinion No. 5 (11 January 1992)	Recognition of Croatia	Republic of Croatia
Opinion No. 6 (11 January 1992)	Recognition of Macedonia	Republic of North Macedonia (then: Former Yugoslav Republic of Macedonia)
Opinion No. 7 (11 January 1992)	Recognition of Slovenia	Republic of Slovenia
Opinion No. 8 (4 July 1992)	What was the status of SFRY in 1992?	Question of international law
Opinion No. 9 (4 July 1992)	How to resolve the state successions?	Question of international law

Opinion No. 10 (4 July 1992)	How to decide regarding the status of Federal Republic of Yugoslavia (Serbia and Montenegro)?	Federal Republic of Yugoslavia (Serbia and Montenegro)
Opinion No. 11 (4 July 1992)	What is the legal status of the SFRY's international treaties?	Question of international law
Opinion No. 12 (4 July 1992)	How to divide the SFRY's seats in international organizations?	Question of international law
Opinion No. 13 (4 July 1992)	What to do with the SFRY's diplomatic missions?	Question of international law
Opinion No. 14 (4 July 1992)	What about the SFRY's foreign debt?	Question of international law
Opinion No. 15 (4 July 1992)	Issue on the SFRY's membership in international financial institutions	Question of international law

Beliznai Kinga: Hivatás és függetlenség - A Magyar Királyi Kúria elnökei 1869-1937 című könyvének ismertetője

Írta: Varga Anna

A magyar bírósági rendszer gyökeres változásokon ment keresztül a 19. század második felében. Ferenc József az Októberi Diplomával visszahelyezte a Kúriát a magyar bírósági rendszer élére, elnökének pedig az országbíróvá nevezte ki, így Apponyi Györgyre és 60 társára várt az a nemes feladat, hogy kidolgozzák azokat az átmeneti ítélkezési szabályokat, amelyek később Ideiglenes Törvénykezési Szabályok néven lettek ismertek. Nem sokkal később, 1861 április 3-án a Kúria újból megkezdte működését. Az újjáalakult bírósággal szemben általános elvárás volt, hogy mind a kúriai bírók, mind a Kúria elnöke a hivatását már régóta űző, köztisztviselőként álló személy legyen, így rájuk jelentős társadalmi nyomás helyeződött, ez pedig, tekintettel a bírók pályaképeire általánosan jellemző nehézségekre, kiemelten megterhelő.

Dr. Beliznai Kinga (habilitált egyetemi docens, ELTE Magyar Állam és Jogtörténeti tanszékének tanszékvezetője) munkássága során több ízben foglalkozott a bírók társadalmi és politikai szerepvállalásának, illetve megítélésének elemzésével, illetőleg a bírói felelősség és függetlenség kérdéskörével. Ezen értekezésében a frissen felállított Kúria elnöki székét betöltő személyek életútja mentén keresi a választ arra a kérdésre,¹ hogy valóban kiemelkedően nehéz-e a bírói hivatás, vagy pusztán a nehézség szükséges velejárója a hivatáshoz társuló társadalmi szerep adekvát betöltésének. Emellett deklarált célja kiemelni a történelem homályából azokat a kiemelkedő tevékenységű bírókat, akik méltó példaképei lehetnek a jelen kor jogásztársadalmának.

Az értekezés a bevezető és befejező gondolatokat leszámítva tizenegy fejezetre oszlott. Ebből az első egy átfogó képet és történelmi kontextust ad a magyar bírósági rendszer 1860 utáni éveiről, különös tekintettel az értekezés fókuszában álló Kúria szerepére és szervezetére. A második fejezet a korabeli Európa legfelső ítélkező fórumaiba és azok hatáskörének kialakulásába ad betekintést, így az olvasó megismerkedhet többek között az

olasz, a francia, a görög és a portugál bírósági rendszer élén álló intézmények történetével is. Az ezt követő fejezetek pedig annak a kilenc bírónak az életrajzát elemzik, akiket a szerző méltán kíván példaként állítani a jelen és a jövő jogászai elé, hisz mind magánemberként, mind a Kúria elnökeként végzett szakmai tevékenységük méltatlanul merült a magyar jogtörténet feledésébe.

A Magyar Királyi Kúria elnökei 1869–1937

A tanulmány oroszán részét azon kiemelkedő munkásságú jogászok szakmai életútja tölti ki, akik nem csak a Magyar Királyi Kúria elnökeként, hanem akár mint magánember, akár mint politikus, akár mint országgyűlési követ alkottak maradandót. Minden fejezet a tárgyalt személy arcképével és egy kortárs által papírra vetett rövid jellemzéssel indul, amely elősegíti, hogy a hallgatóság számára testközelibb, ezáltal könnyebben befogadható legyen az éppen olvasott életpálya. Az egyes bírók életútját a szerző először a családi háttérük bemutatásával kezdi, különös hangsúlyt fektetve az esetleges, jogtörténeti szempontból releváns felmenők bemutatására, tekintve, hogy a legtöbb család képviselői már több generáció óta jelen voltak az igazságszolgáltatásban. A lemenők bemutatása olykor talán túlzottan részletező, ugyanakkor a jogászai pályaképek társadalomtörténeti beágyazottságát meggyőzően érzékelteti. Ezt követően a szakmai életút kronologikus rendben kerül bemutatásra, alfejezetekre tagolva a különböző, adott időben betöltött tisztségeiként. A szakmai érdemek felsorakoztatása mind a tárgyalt személyiség, mind azon kortársai műveiből és beszédeiből való idézetekkel, illetve kevésbé ismert anekdotákkal színesített, amelyek a kézzel fogható eredmények mellett ezen férfiak erős jelleméről, szakmai elhivatottságáról és morális erejéről tesznek tanúbizonyságot. Az életrajzokba ágyazva a szerző igyekszik felvillantani az adott korban működő igazságszolgáltatási dinamikákat és a közéletet megmozgató pereket, rávilágítva azon szerves fejlődési folyamat mozgatórugóira, amelyek lehetővé tették a hazai bírósági

rendszer modernizációját és a napjainkban garanciálisnak vélt igazságszolgáltatási alapelvek kialakulását. A tanulmány tudományos háttérének mélységét mutatja többek között a számtalan mennyiségű magyar jogász, politikus és más közéleti szereplő felvonultatása, akik segítették a magyar igazságszolgáltatás ügyét, és akikhez a szerző a jogtörténetben kevésbé jártas személyek számára rövid ismertetőt fűz a kötet végén.

A továbbiakban ezen szakmai életrajzok kidomborított kulcspontjait emelem ki, áttekintést adva a tárgyalt személyiségek jelentőségéről.

Iffj. Majláth György

Pályafutását jegyzőként kezdte Baranya vármegyében, de tehetségének és szabatos munkájának köszönhetően rövid úton alispánnak, majd a vármegye országgyűlési követének, végül főispánnak nevezték ki. Tisztségei ellátása közben többek között a nemesi adómentesség eltörlését és Baranya vármegye fejlesztésének ügyét tűzte zászlajára. Politikusként az ókonzervatív irányzat képviselője, később a Birodalmi Tanács tagja. Részt vett az októberi diploma és a kiegyezési törvények kidolgozásában. 1867-től országbíró, majd a Kúria Semmitő és Legfőbb Ítélszékének egyesítése után az új egységes Kúria első elnöke. Tisztsége során többször is érvelt a politikai és a bírói hatalom merev elválasztása és a bírói függetlenség fontossága mellett. Szívén viselte az olcsó, gyors és jó igazságszolgáltatás ügyét, többször is hangot adva aggodalmainak a bírósági rendszer szervezetével és ügyvitelével kapcsolatban. 1882-től a Kúria elnökeként folytatta tevékenységét, az igazságszolgáltatás ügyének javítása mellett ezen tisztségében a kúriai könyvtár megalapítása is a nevéhez fűződik.

Fábry István

Bártfai polgári család gyermeke, bár később nemesi címet nyer. Pályafutását szülővárosa jegyzőjeként kezdte, később polgármesterré is választják. Több ízben tagja a különböző büntetőjoggal és büntetőeljárással kapcsolatos törvénykönyvek kidolgozásával megbízott választmányoknak és bizottságoknak. Több indítványával is próbálta orvosolni a bírósági rendszert terhelő ügyszámlák emelkedő mennyiségét, kevés sikerrel. 1882 januárjától a Kúria másodelnöke, mely tisztségéből romló egészségügyi állapotára tekintettel ugyanazon év augusztusában felmentették.

Perczel Béla

Tolna vármegyei nemesi család sarja. 1866-ban királyi táblabírónak nevezték ki, így, bár a politikai összeférhetlenség ekkor még nem volt szabályozott a bírók körében, lemondott országgyűlési képviselői tisztségéről, ezzel is hangsúlyozva elköteleződését az igazságszolgáltatás függetlensége iránt. Igazságügy-miniszteri tisztsége alatt született meg többek között a kereskedelmi törvény, részt vett a kihágási büntetőtörvénykönyv előkészítésében, illetve tisztsége alatt született az első magyar büntetőtörvénykönyvként ismert a Csemegi kódex, amelynek több ízben a védelmére kelt az Országgyűlésben. A Kúria másodelnökeként, majd elnökeként legfőképp a büntető igazságszolgáltatás fejlesztésének szentelte idejét, de emellett időt szánt a törvénykezés egységének elősegítésére, így például ő honosította meg a Kúria elvi jelentőségű határozatainak intézményét.

Szabó Miklós

A pesti tudományegyetemen szerzett jogi diplomát, majd később ügyvédi szakvizsgát tett. Horvát Boldizsár igazságügy-miniszter mellett államtitkár, később a budapesti királyi ítéltábla elnöke lett. Több ízben foglalkozott a szóbeliség és a közvetlenség elvének érvényesülésével, különösen az új polgári törvénykezési rendtartás előkészítésével összefüggésben. A Kúria másodelnökeként a jogegység helyreállítását tűzte ki céljául, amely egyik eszközeként a bírói indoklások szabatosságát tartotta. 1888-tól a Kúria elnökeként továbbra is a kúriai határozatok egyöntetőségének biztosításában látta az egységes igazságszolgáltatás megteremtésének kulcsát. Bár 1905 év végével a Kúria elnökeként nyugdíjba vonult, egy évvel később ismét főrendházi tagságot nyert, így közel haláláig szolgálta a magyar jogfejlődés ügyét.

Oberschall Adolf

Pályafutását a jogi diploma és az ügyvédi oklevél megszerzése után gyakorló ügyvédként kezdte, tevékenysége során szerzett tapasztalatai bírói pályafutásához biztos alapot szolgáltatottak. 1855-től Kúriai bíró, majd a marosvásárhelyi, kassai, végül a budapesti királyi ítéltábla elnöke. A kúriai másodelnöki kinevezésében lehetőséget látott arra, hogy elősegítse a büntetőjogi igazságszolgáltatásban az új büntetőjogi iskolák tanai okán felmerülő viták

elrendezését. A kúria elnökeként elődeihez hasonlóan az ítélkezés egységességének biztosítását tartotta elsődleges feladatának.

Günther Antal

Gyakorló ügyvéd, emellett 27 évig munkálkodott parlamenti gyorsíróként, illetve több újság, köztük például a Jogtudományi Közlöny munkatársa is volt. Kiváló publicista, így nem meglepő, hogy későbbi pályafutása során is szíven viselte a sajtószabadság ügyét. Igazságügy-miniszteri tevékenysége alatt került kidolgozásra többek között a birtokrendezési törvények módosítása, és az első büntetőnovella is. Kúriai elnöki kinevezése nagy port kavart a közéletben, tekintve, hogy Günther karrierje során nem nyert bírói kinevezést.

Tóry Gusztáv

Jogi ismereteit az Igazságügyminisztériumban végzett gyakorlatával gyarapította, rövid úton miniszteri tanácsossá, majd államtitkárrá lépett elő. Államtitkársága alatt terjesztik a parlament elé a polgári törvénykönyvről szóló irományt, amely Tóry szemében a jogbiztonság és a jogegység megteremtésének és megóvásának szignifikáns eleme. Kiemelkedő szerepet vállalt a kodifikáció mellett különböző nemzetközi egyezmények hazai törvénybe iktatása során, nemzetközi konferenciákon való részvételéről írt tanulmányaival közvetve is előre mozdította az ország jogfejlődését.

Juhász Andor

Juhász Andor a magyar történelem igen viszontagságos korszakában került a budapesti törvényszék, a budapesti királyi ítélőtábla, majd a Kúria élére, amikor egyszerre kellett egyensúlyoznia az országot megrázó gazdasági válságok között és megteremtienie egy hatékony, valamint mindenki számára megfizethető igazságszolgáltatást. Munkássága során az igazságszolgáltatás két karjának, a

bírói és az ügyészi szakma képviselőinek anyagi és társadalmi függetlenségéért, illetve elismeréséért dolgozott. Kiemelkedő volt emellett elméleti tevékenysége is, amelyben legtöbbször a bírói szervezet és eljárás, illetőleg a bírói függetlenség alkotmányos kérdéseiről elmélkedett. Az Országos Bírói Tanács Juhász Andor emlékére 2021-ben díjat alapított a kiemelkedő igazságszolgáltatási tevékenység elismerésére.²

Osvald István

A gyakorlati bírói vizsga letétele után aljegyző, majd jegyző volt, később a pozsonyi, majd a budapesti törvényszék elnökévé nevezték ki. A Kúriai elnökeként elődjéhez hasonlóan nehéz gazdasági helyzetben kellett helytállnia, ahol többször is napirendre került az ítélkezési tevékenység menetének egyszerűsítése és az esetleges létszámcsökkentés gondolata. Emellett aktív szerepet vállalt a közéletben is, a Magyar Jogász Egylet elnökeként tevékenykedett.

Zárszó

Összefoglalva, az író által feltett kérdésre úgy gondolom, hogy nem lehet, de talán nem is szükséges egyértelmű választ adni. A felvillantott életutak egyértelműen számot adnak a bírói hivatás nehézségeiről, de azok gyökeréről úgy gondolom, a felvetett indokok együttese szolgál. Bár a fentebb tárgyalt kilenc jogász laikus szemmel nézve talán mérőben hasonló szakmai életutat járt be, mindegyikük személyiségében kiemelhető egy olyan mozzanat, amely miatt méltatlan lenne, ha munkásságuk feledésbe merülne. Ajánlom a kötetet mindenkinek, aki a kor igazságszolgáltatási rendszerének működését, fejlődését, és korszakokon átívelő dilemmáit, köztük kiemelten a jogegység biztosításának kérdését, és a bírói függetlenség intézményének mibenlétét egy alternatív nézőpontból, a Kúria elnöki pozíciójára méltónak talált személyek kontextusából is szívesen megismerné.

¹ BÓDINÉ BELIZNAI Kinga: *Hivatás és függetlenség – A M. Kir. Kúria elnökei 1869-1937*. Budapest, 2020, Gondolat Kiadó. 383 p. A téma iránt érdeklődők figyelmébe ajánlom többek között BELIZNAI Kinga: *Mily esetekben tartozik a bíró felelősséggel?* Budapest, 2024, Gondolat

Kiadó. 268 p.; BÓDINÉ BELIZNAI Kinga: *Bírói modor a tárgyalóteremben. Miskolci Jogi Szemle*, 2018/2. sz. 112-125. p.

² Lásd a Juhász Andor díj alapításáról és adományozásáról szóló 103/2021. (XII.1.) OBT határozatot.

Haza & Haladás – 200 éves a reformkor

Írta: Héjja Dorka

A Haza & Haladás – 200 éves a reformkor címet viselő konferencia a Magyar Jogtörténész Egyesület és az ELTE ÁJK Jogtörténeti Kutatások közreműködésével valósult meg. Az Egyesület 2022-ben alakult meg, a jogtörténettel foglalkozó fiatal kutatók összekapcsolásának és támogatásának elősegítésére, míg a tudományos műhely a magyarországi jogtörténet-tudományi kutatások összehangolása és az eredmények terjesztése érdekében jött létre, fókuszban a 19. századi Magyarország önállóságának vizsgálatával.

A két szervezet közös szervezésében, a budai Lónyay-Hatvány-villában szeptember 11-én megvalósuló, a Batthyány Lajos Alapítvány által támogatott konferencia kiválóan megmutatta a jogtörténeti kutatás sokszínűségét. A program során doktorandusz hallgatóktól kezdve egyetemi tanárok előadása is hallható volt, így mind az újabb, mind a jól ismert kutatógeneráció képviseltette magát.

A konferenciát Dezső Tamás, a Batthyány Lajos Alapítvány elnöke nyitotta meg ünnepi beszédével. Ezt követően Mezey Barna mutatta be az ELTE ÁJK Jogtörténeti Kutatások kutatócsoportot annak vezetőjeként. A köszöntők lezárásaként Heil Kristóf Mihály, a Magyar Jogtörténész Egyesület elnöke ismertette az egyesület munkáját, majd a közönség figyelmébe ajánlotta az Egyesület gondozásában megjelent két kötetet, a Szokásból törvény és A magyar jog modernizációja és szuverenitása című műveket.

Az előadások sorát Melkovics Tamás,¹ az ELTE BTK egyetemi adjunktusa nyitotta meg, *A haza és a haladás szolgálatában – Politikatörténeti körkép a reformkorból* című értekezésével. A reformkor általános bemutatását követően a történettudományban oly jellemző Széchenyi-Kossuth vitát dolgozta fel az előadó. Széchenyi Istvánra az utókor sokszor tétova, alkalmazkodó karakterként, míg Kossuth Lajosra kockázatvállaló, vakmerő személyként emlékezik. Azonban ez az egyszerű szembeállítás káros, hiszen messze visz bennünket kettőjük valódi személyiségétől, továbbá a róluk szóló diskurzus kiszorít más, szintén igen meghatározó alakokat az emlékezetből. A reformkor változásait nem egy-egy fő, hanem vármegyemegyék-szerte fontos személyek idézték elő: a korban

felnőtt egy politikai generáció, amely képes volt változások előidézésére.

A következőkben Heil Kristóf Mihály,² az ELTE ÁJK egyetemi tanársegédje *200 éves? Az életképes koraszülött – A hosszú reformkor első szakasza (1790–1825)* című előadását hallhatta a közönség. Rögtön kiderült, hogy a konferencia időpontja nem véletlenül esett szeptember 11-ére, hiszen pontosan kétszáz évvel ezelőtt ezen a napon nyitotta meg az uralkodó újból a rendi országgyűlést. Épp ezért sok kutató ehhez, a 1825. szeptember 11-ei dátumhoz köti a reformkor kezdetét. A korszak lezárásaként az áprilisi törvények meghozatalának 1848. évi időpontja vált közismertté. A kiindulópont mégis erősen vitatott volt már a vizsgált korban is. Petőfi Sándor szerint a reformkor 1848. március 15-én, Kossuth Lajos szerint 1790-ben indult, míg Horváth Mihály 1823-ban, Szegfű Gyula pedig 1830-ban határozta meg a változások kibontakozását. Heil a kezdetet 1790-re, mint II. József halálának évére teszi, hiszen az őt követő uralkodó, II. Lipót már több téren is kész volt kompromisszumot kötni a magyar nemességgel.

Horváth Attila alkotmánybíró és a Nemzeti Közsolgálati Egyetem egyetemi tanára Gróf Széchenyi István jogi munkásságát mutatta be.³ A téma egy kisebb ellentmondásból fejlődött ki, hiszen Széchenyi nem szerzett jogi végzettséget, így nagy hátrány lett volna a korban jogi síkon folyó politizálás terén, ha nem szerez nemzetközi tapasztalatot utazásai és olvasmányai által. Tevékenysége során a sérelmi politika mellőzésére és helyette a gazdaság és a politika fejlesztésének fontosságára hívta fel a figyelmet. Nevéhez kapcsolódóan említhető az egyesületi jog, a Balatoni Gőzhajózási Társaság, a Pesti Hengermalom Társaság és a Lánchíd, emellett az 1848. évi törvények és a kisajátítási törvény létrejöttében is szerepet vállalt.

Mezey Barna,⁴ az ELTE ÁJK professor emeritusa és az SZE DF ÁJK egyetemi tanára *Fogházjavítás és a liberális politika – Reformkori politika a börtönügy átalakításáról* című előadása elején megerősítette az 1790-es évet, mint a reformkor kezdő időpontját, a büntetőjogi kodifikáció kezdeteire és a börtönügy kibontakozására hivatkozva. Bár tömlöcök Szent István uralkodása óta léteztek Magyarországon, mégsem működött

szakosodott országos szerv specifikus szabályokkal, így a börtönügyeket igazgatási szervek, és nem igazságügyi szervek intézték. Az első hagyományos, épített börtön Mária Terézia uralkodása alatt jött létre Domus Correctoria néven. A reformkor előtt az, aki tömlöcbe került, egyszerűen kiírta magát a társadalomból, azonban a romantika és a liberalizmus elindított egyfajta diskurzust a börtönügyről. Mindennek eredményeképp a szabadság fontos értékévé, a börtönügy közéleti kérdéssé lett. Megkezdődött a terminológia kialakulása is. A korszak fontos eredménye az 1843. évi Deák-féle büntetőtörvény-javaslat, amelyben a börtön témáját már külön rész tárgyalta, és a halálbüntetés is eltörlésre került volna benne.

A kávészünetet Fónagy Zoltán,⁵ az ELTE BTK habilitált egyetemi docensének *A Tenczer-Lejtényi család – Esettanulmány a 19. századi polgárosodásról és nemzetépítésről* című előadása követte. A kutatás a reformkorra jellemző folyamatos társadalmi változásokat mutatja be a Tenczer-Lejtényi család generációin keresztül. A kutató figyelmét Tenczer Lilla, a polgári nőnevelés fontos nevelőintézetének vezetője irányította a családra. A családfő, Tenczer János, az Institutum Georgicum ösztöndíjasa, majd a Károlyi uradalmak supremus geometrája, víz-és útépitési szakember, német származású főúr volt. Gyermekei világot látott, értelmiségi emberekké nőttek fel, többek között mérnök, képviselő, gazdatiszt került ki közülük. A család harmadik generációja már állami közintézeti karriert futott be, így a Tenczer-Lejtényiek példája tökéletesen bemutatja a főúri familiaritásból bürokratikus professzionalitásba, és - mivel Tenczer három fia családnevét Lejtényire magyarosította – kétnyelvűségből magyarságba forduló korabeli társadalmi átmenetet.

Katona Csaba történész,⁶ a Magyar Nemzeti Levéltár kommunikációs referense *Rendi korlátok és polgári normák a reformkori Balatonfüreden* címmel számolt be arról, hogy hogyan közelíthette egy gyógyfürdő egymáshoz az elkülönülő társadalmi rétegeket. A bencés rend által működtetett fürdő a szabadidő modern fogalmának megjelenésével fontos színtere lett a kikapcsolódásnak. A vendégek a nevük, lakhelyük és címük (foglalkozásuk) vendégnévsorba való feljegyzése után kezdhették meg a regenerálódást, így a megmaradt dokumentumok hiteles képet mutatnak a fürdőző tömeg társadalmi összetételéről. Az arisztokrácia, a nemesség, a polgárság mind képviseltette magát,

legnagyobb számban a kereskedők, majd az ügyvédek, orvosok, tanárok és jogászok voltak. Mint hogy a bencés rend a fürdőt polgári kapitalista felhasználásban működtette, a vendégeknek egyenlő pénzért egyenlő bánásmódot biztosítottak. Mindez társadalmi feszültségekhez is vezetett, amely ugyan kisebb mértékben, de hozzájárult a polgári egyenlőség eszméjének kiteljesedéséhez.

Ezt követően Megyeri-Pálffy Zoltán,⁷ az ELTE ÁJK egyetemi adjunktusa *Közigazgatási épületek a reformkorban* című előadásával folytatódtott a program. Az igazgatás terén a Habsburgok és a rendek akarata erősen ütközött. A nemesi vármegye ellenállása, valamint a polgárosodás az adminisztráció épületein is tükröződött. A korszakban jelentek meg a vármegyeházak, a vármegye öngazgatásának székhelyei. Az 1723. évi LXXIII. törvény már jogszabályba foglalta a vármegyeházak építésének kötelező voltát, így a következő évszázadban igen megszorodtak a közigazgatás ezen épületei. A vármegyeházak egészen 1869-ig egyszerre a bíróság épületei is voltak, bár a két hatalomgyakorlási formának eltérő infrastruktúrára lett volna szüksége. Az 1870-es években a fizikai elválasztás még váratott magára, hiszen az épület a vármegye tulajdonában maradt, azonban az állam továbbra is használta azt díjért cserébe. A reformkori épülettípus egy későbbi korban is visszaköszött, hiszen a szocialista realizmus építészetének mottójában („tartalmában szocialista, formájában nemzeti”) a nemzeti forma eléréséhez reformkori mintákat kölcsönöztek.

A konferencián következő előadóként Hermann Róbert,⁸ a Hadtörténeti Intézet és Múzeum parancsnokának tudományos helyettese tartotta meg előadását *Hadtudományi törekvések a reformkorban* címmel. Többek között a hadtudományi ismeret oktatása céljával, 1808-ban törvény született a Ludovika Katonai Akadémia létrehozásáról, 1827-ben pedig a felépítéséről. Az épület 1836-ra készült el, azonban az oktatás csak 1848-ban indulhatott meg, a kormányzat és a liberális ellenzék vitája miatt az oktatási nyelvet illetően. A hadtudomány szaknyelve először matematikai szakszótárban jelent meg, ezt követte Kiss Károly magyar-német hadi műszótára. A külföldi irodalom recepciója fontos lépcsője volt a tudomány fejlődésének. 1790 és 1847 között 118 hadtudományi munka született, azonban ebből mindössze négy volt önálló magyar alkotás. A kor jelentős magyar munkái Korponay János Hadi földírás (1845, 1848), és Czetz János Magyar hadnyelvtan

(1844) című művei. A korban a hadtudomány ke-
reték közé szorult. A cenzúra, illetve az, hogy a té-
mát a sajtóban tabuként kezelték, a szaknyelv ritka
alkalmazása, és a tisztképzés megindulásának kés-
lekedése mind korlátokként jelentkeztek.

Az ebédszünetet egy, a népi és a művészeti
hagyományokra kitekintő blokk követte. Ónodi
Béla okleveles néptáncpedagógus, a Magyar Tánc-
művészeti Egyetem egyetemi tanára *Akkor és
most... – A reformkori táncok hagyománya napja-
inkig* címmel ismertette a korabeli táncok történe-
tét. A társadalmi különbségeket a táncszokások is
tükrözték. Míg az urak lassút, a nép frisset táncolt.
A 18–19. században mindez a választott táncok
eredetében mutatkozott meg, a felső rétegek a né-
met táncokat, míg az alsóbbak a hazaiakat részesít-
ették előnyben. A magyar nyelv térnyerését a
színházi élet és az ifjúság is segítette, aktívan
küzdve a nyelv, a zene és a tánc elnémetesedése
ellen. A tánc a reformkorban a politikai meggyő-
ződés kifejezésének eszközeként is szolgált. Ki-
emelt táncok voltak a körmagyar, a csárdás, vala-
mint a palotás. A körmagyar az Ellenzéki Kör ne-
vét őrzi, a csárdást pedig a korban „szabálytalan
magyar”, avagy „természetes magyar” néven is
emlegették.

Jánosi András muzsikus,⁹ zenekutató, a
Magyar Művészeti Akadémia rendes
tagja *A magyar táncok reformkori divatja* című
előadásával ismertette kutatását. Az előadás rend-
kívül hangulatos volt, hiszen a rövid blokkokat kö-
vetően korabeli dallamok csendültek fel. A táncok
már a középkorban is a nép életének fontos, rituális
elemei voltak. A nép táncolt a háborúban, táncolt
a templomban. A magyar nemességben a 18. szá-
zadban született meg a magyar tánc temperamen-
tumos, improvizatív műfajának felvirágoztatására
való igény, így a függetlenségi mozgalom a kultú-
rában is megmutatkozott. A zenét triók és kvartet-
tek biztosították, főként mert ez volt az a formáció,
amelynek finanszírozását egy polgári család is
megengedhette magának. A vonós zenekarok eu-
rópai, főként bécsi hatást éreztettek, míg a muzsi-
kában a cigány zene jegyei voltak fellelhetőek. A
nemesség szórakozásai közül később elfelejtődött
a tánc, így a hagyományt az alsóbb osztály, az egy-
szerű nép vitte tovább.

Soron következő programként Kor-
zenszky Tamás néprajzkutató *A magyar néptánc
és nemzeti identitás – Czuczor Gergely revelációja*
című előadása következett. Czuczor Gergely az
első hivatalos néptáncgyűjtő volt, emellett többek

között nyelvész, költő, és néptánc tanár is. A nem-
zeti identitást három összetevőben ragadta meg:
kognitív (mit tudunk a nemzetről), affektív (meny-
nyire kötődünk hozzá) és cselekvési (mit teszünk
érte) összetevőben. Czuczor már fiatalon a néptán-
cok kutatásába kezdett, vásárokon és búcsúkon.
A táncfolklorisztika eszközeivel elemzéseket vég-
zett: ritmust, dinamikát, mozdulatelemeket, a tánc-
rendet és a táncillemet, magatartásmintákat, zenei
jegyeket, valamint a férfi–női szerepeket vizsgálta.
A 19. század elején a magyar táncok önálló szín-
padi jelenléte még nem volt lehetséges, mivel a kor
felfogása szerint szabálytalanok, ezért nem tanít-
hatók. A reformkorra azonban meghonosodott a
tánc tanítás, és elterjedtek a nemzeti társastáncok: a
verbunk, a csárdás és a magyar szólótáncok. A ma-
gyar tánc előtérbe került, azonban más népek tán-
cai, így a lengyel, a francia vagy a polka továbbra
is jelen maradtak a hazai tánc kultúrában.

Prágai Adrienn művészettörténész,¹⁰ a
Szépművészeti Múzeum és a Magyar Nemzeti Ga-
léria főmuzeológusa *A Szép Mesterségek kezdete –
Úton a modern magyar művészet felé* címmel tar-
totta meg előadását. A szakmai konszenzus szerint
a modern művészet Szinyei Merse Pál munkássá-
gával kezdődött el, azonban a kutatás felvetése
szerint mindez a reformkorra tehető, mégpedig Fe-
renczy István Pásztorlányka című szobrának elké-
szülésére. Az alkotó egy levele azt sugallja, hogy
a szobrot a magyar művészet kezdetének szánta.
Ferenczy tanulmányait művészeti iskolában szán-
dékkozta folytatni, így Bécsbe utazott, az ország-
gyűlés elé, terveinek bemutatása céljával. Mint-
hogy nem járt sikerrel, Itáliába, Bertel Thor-
valdsen mellé szegődött. A művész mellett töltött
idő alatt készült el Pásztorlányka című alkotása. A
Pásztorlányka szobor az alkotó bátorságának hála
egyenesen a királyi palotában kerülhetett kiállítá-
sra, mivel Ferenczy a szobrot a nádornak cí-
mezve küldte Magyarországra. A szoborról szóló
kritika szegényes, hiszen a korra még nem alakult
ki az ehhez szükséges szókészlet. A mű mégis ör-
vendett egyfajta népszerűségnek, a korabeli köz-
beszédben több helyen megjelenik a Pásztor-
lányka: Kazinczy Ferenc ír róla, a Hébe zsebkönyv
grafikát publikál a szoborról, amely kultikus jel-
képpé, a magyar művészet gyakori szimbólumává
válík.

Az utolsó blokkban elsőként Bathó Gábor,¹¹
az NKE egyetemi adjunktusának *Az úrbériség el-
törlésének útja* című előadása következett. A 19.
század közepére egyértelművé vált, hogy az úrbéri

viszonyok elavultak, nem felelnek meg a modern állam igényeinek. A régi rendszer átfogó módosítást igényelt, azonban a változtatás gondolata gyakorlati problémákhoz vezetett. A kártalanítással járó örökváltság a valóságban kivitelezhetetlennek mutatkozott. Az urbáriumok beiktatása bizonyos értelemben orvosolta a problémákat, a helyzetet mégis nehezítették a különböző rendelkezések. Megemlíthető Mária Terézia úrbéri pátense, amely bár mindössze részletszabályozást nyújtott, mégis rögzítette az úrbéri viszony tartalmát, valamint védelmet nyújtott a jobbágyoknak a földesúri túlkapásokkal szemben. Az 1832–36. évi országgyűlési szabályozás megjelenéséig ez a pátens foglalta rendszerbe az úrbériség intézményét. Az áprilisi törvények az úrbériség örökös megszüntetését, a kötelező örökváltságot fogalmazták meg. A forradalmat követően a Back-kormányzat 1853-as, Országbírói Értekezlet nyomán kiadott pátense, bár oktroyált jogszabály volt, mégis több kérdésben összhangban állt az 1848-as áprilisi törvényekkel: az úrbériség vonatkozásában valójában azok rendelkezéseit bontotta ki és ültette át a gyakorlatba. A folyamat lezárásaként 1868-ban rendezték az úrbéri örökváltság pénzbeli megtérítését, vagyis ekkor számolták el véglegesen a földesurak kártalanítását.

Mindezek után Pap Péter,¹² a BME egyetemi tanársegédjének Végrehajtási jogunk a reformkorban című előadása következett. A rendi korban végrehajtási ügyekben főszabályként az elsőfokú bíróság járt el. A gyakorlatot tekintve a végrehajtás tényének adóssal való közlésére 15 napos értesítési határidő állt rendelkezésre. A cselekmény olyan formaiságokat követelt meg, mint az adott helyen való megjelenés, az ítélet szomszédok előtt való felolvasása és jegyzőkönyv felvétele. A követelés kielégítése az értéknek megfelelő jószág átruházásával is történhetett, amely számításához az igazbecsű, tehát a piaci érték adott alapot. Az ingatlanra való végrehajtás csak zálogjog szerzése formájában történhetett, így az ingatlan visszaváltható maradt, nemesi ingatlanok esetében korlátlan ideig, nem nemesieknél 1 évig, ezt követően a tulajdonjog a végrehajtást kérőre szállt. Az 1836. évi XV. törvénycikk a foglalásos árverést vezette be. Ennek elemei a zár alá vétel (becslés és foglalás),

valamint a foglalást követő 3 hónapban megvalósuló árverés voltak. Az 1840. évi XV. törvénycikk a piaci, tőkés működés felé mozdította a vonatkozó szabályozást. A törvénycikk részletesen szabályozta a biztosítási és kielégítési végrehajtást, általa jelent meg a mentes ingóságok köre, valamint a külföldi határozatok végrehajtásának lehetősége.

A konferencia lezárása Liktör Zoltán Attila,¹³ a PPKE-JÁK megbízott oktatójának előadása volt, *Bécsről Rióig, Riótól Pozsonyig? Mária Leopoldina főhercegnő a nemzetközi politikában (1816-1826)* címmel. A portugál királyi udvar 1807-ben Lisszabonból Rióba távozott, majd 1815-ben létrejött a Portugál-Brazil Egyesült Királyság. 1817-ben a dinasztikus kapcsolatok megerősítése céljából Mária Leopoldina feleségül ment Péter herceghez, a portugál-brazil trónörököséhez. 1820-ban Portugáliában felkelés tört ki az abszolút királyság alkotmányos átalakításának igényével. Bécs pontosan látta a portugál–brazil viszony elmérgesedését. Leopoldina 1821-ben apjának arról írt, hogy összeesküvésről és egy független Brazília tervéről keringenek hírek, miközben Lisszabon egymást követő intézkedései egyértelműen gyarmati sorba taszították volna Braziliát. 1822-ben felállították a Brazil Államtanácsot és nemzetgyűlési választásokat írtak ki, így egy, az elszakadást előkészítő kampány indult – ebben Leopoldina kulcsszerepet vállalt. Szeptemberben kimondták az Államtanács ülésén a függetlenséget, majd december 1-jén megtörtént a koronázás. Lisszabon csak 1825-ben ismerte el Brazília függetlenségét, épp abban az évben, amikor megtörtént a magyar alkotmány Habsburgok általi helyreállítása. Az előadó záróként felhívta a figyelmet az 1825. évi portugál-brazil és osztrák-magyar események összecsengésére, sejtetve a főhercegnő közvetett közreműködését a magyar érdekek érvényesülésében.

Lezárásként az Egyesület elnöke, Heil Kristóf megköszönte az előadónak kutatási témájuk színvonalas ismertetését, a közönség érdeklődését, valamint a Batthyány Lajos Alapítványnak a konferencia megvalósulásának támogatását.

¹ MELKOVICS Tamás: Széchenyi István és a főrendi ellenzék. In DOBSZAY Tamás (szerk.) „*Megint 's megint – szünetlen*”: Egy újabb Széchenyi-évforduló termése. Budapest, 2022. Magyar Történelmi Társulat, 157–178.

p.; MELKOVICS Tamás: Reformkor – történelem, emlékezet, tudomány. In MELKOVICS Tamás (szerk.) *Reformkor*. Budapest, 2025. Osiris Kiadó, 595–611. p.

² A szerzőtől lásd: HEIL Kristóf Mihály: A magyar reformkor politikai tablóképe. *Kommentár*, 2025/1. sz. 64–76. p.; HEIL Kristóf Mihály: A fordulat éve, 1790 és ami utána jött: A magyar reformkor első fele (1790–1825). In HEIL Kristóf Mihály - KOVÁCS-SZÉPVÖLGYI Enikő (szerk.): *A magyar jog modernizációja és szuverenitása. Szemelvények egy új jogtörténész generáció kutatásaiból III.* Budapest, 2025, Gondolat Kiadó. 60–76. p.

³ Az előadó szakirodalmi munkásságából lásd: HORVÁTH Attila: A magyar jogintézmények a Hitel megjelenésekor. Széchenyi István jogmodernizációs programja. In SZÉCHENYI István - HORVÁTH Attila - BUDAY Miklós - DUDÁS Márta (szerk.): *Hitel. Mai magyar nyelven.* Budapest, 2016, Logod Bt. 349–373. p.; HORVÁTH Attila: Az egyesületalapító Széchenyi. *Széchenyi Fórum*, 2015/1. sz. 1–9. p.

⁴ A szerző jogtörténeti munkásságából például lásd: MEZEY Barna: *Az első magyar börtönügyi törvényjavaslat: A büntető kodifikáció és a börtönügyi törvényjavaslat sorsa az 1843–1844. évi országgyűlésen.* Budapest, 2024, Gondolat Kiadó. 198 p.; MEZEY Barna: Ezer év fordulópontjai a hazai börtönügy történetében. *Börtönügyi Szemle*, 2019/1. sz. 81–93. p.

⁵ A témában a szerzőtől lásd: FÓNAGY Zoltán: „Minden nevelőnk mintája”: Az ismeretlen Tenczer Lilla és nevelőintézete. In KOVÁCS Ida - SIDÓ Anna (szerk.): *Museum super omnia. Tanulmányok E. Csorba Csilla születésnapjára.* Budapest, 2022, Petőfi Irodalmi Múzeum (PIM). 207–214. p.

⁶ Az előadó szakirodalmi munkásságából lásd: KATONA Csaba: A balatonfüredi reformkor. In TÓBIÁS Krisztián (szerk.): *Balatonfüredi helyismereti séták.* Balatonfüred, 2024, Balatonfüredi Nyugdíjas Polgári Egyesület. 18–33. p.; KATONA Csaba: A füredi Savanyúvíz. Rendi és polgári normák ütközése a 19. századi Balatonfüreden. *Korall: Társadalomtörténeti folyóirat*, 2021/84. sz. 24–54. p.

⁷ A szerző jogtörténeti munkásságából például lásd: MEGYERI-PÁLFFI Zoltán: Vármegyeházák a történeti Magyarországon az 1870-es közigazgatási reform után. In RAJNAI Zoltán - FREGAN Beatrix - MAROSNÉ KUNA Zsuzsanna - OZSVÁTH Judit (szerk.): *Tanulmánykötet a 6. Báthory–Brassai nemzetközi konferencia előadásai-*

ból. 1–2. kötet. Budapest, 2015, Óbudai Egyetem, Biztonságtudományi Doktori Iskola. 446–461. p.; MEGYERI-PÁLFFI Zoltán (szerk.): *Épített közigazgatás.* Budapest, 2024, Gondolat Kiadó. 106 p.

⁸ Az előadótól a témában lásd: HERMANN Róbert: Kísérlet az önálló magyar hadtudomány megteremtésére (1790–1867). In MARKÓ Árpád - SÜLI Attila (szerk.): *Kossuth Lajos hadtudományi munkálatai törökországi emigrációja alatt (1850–1851).* Budapest, 2022, Ludovika Egyetemi Kiadó. 11–21. p.; HERMANN Róbert: A magyar hadtörténeti szintézisek 1842-től napjainkig. In KINCSES Katalin Mária (szerk.): *A magyar hadtörténetírás története és aktuális kérdései.* Budapest, 2015, Hadtörténeti Intézet és Múzeum. 239–282. p.

⁹ JÁNOSI András: *A magyar népzene hangzásvilága.* Budapest, 2022, Magyar Kultúra Kiadó Kft. 124 p.

¹⁰ Kapcsolódó témában az előadótól: PRÁGAI Adrienn - RADVÁNYI Orsolya: *A reformkor művészete. Festészet.* Budapest, 2023, Vince Kiadó. 160 p.

¹¹ A szerzőtől lásd: BATHÓ Gábor: *A magyar kormány szerkezetének változásai és működése egyes aspektusai Magyarországon 1848 és 1944 között.* Budapest, 2021, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Jog- és Államtudományi Kar Doktori Iskola. 2013 p.

¹² A szerző jogtörténeti munkásságából például lásd: PAP Péter: Adalékok a végrehajtási jog fogalmához. *Jog.Történet. Az MTA–ELTE Jogtörténeti Kutatócsoport (ELKH) blogja*, 2025. 1–2. p. <https://mtajogtortenet.elte.hu/dstore/document/13327/Pap-Peter-vegrehajitasi-jog-fogalma>; PAP Péter: Külföldi ítéletek elismerése és végrehajtása Magyarországon a kezdetektől az első önálló végrehajtási törvényig. *Studia Iurisprudentiae Doctorandorum Miskolciensium – Miskolci Doktoranduszok Jogtudományi Tanulmányai*, 2024/1. sz. 179–200. p.

¹³ A témában a szerzőtől lásd: LIKTOR Zoltán Attila: Párhuzamok a „spanyol” és az „osztrák” Habsburgok kormányzásában a 16. században. *Jogtörténeti Szemle*, 2025/1. sz. 65–72. p.; LIKTOR Zoltán Attila: Egertől Rióig, Riótól Pozsonyig? Habsburg Mária Leopoldina főhercegnő, magyar királyi hercegnő, brazil császárné emlékére és a független Brazília 200 éves évfordulójának tiszteletére (1822–2022). *Öt kontinens: Az Új- és Jelenkori Egyetemes Történeti Tanszék tudományos közleményei*, 2024/1(17). sz. 63–83. p.

Tanulmányút a régi lengyel fővárosban

Írta: Kreiter Lilla

2025. májusában az ELTE Magyar Állam- és Jogi Történelmi Tanszék Tudományos Diákköre Lengyelország egyik legnagyobb múltú városába, Krakóba utazott egy tanulmányút keretében. A kirándulás programpontjait többek között a lelkes csapatépítés, az élettől pezsgő város kacskaringós utcáinak bebarangolása, és nem utolsósorban a különböző történelmi nyomok felkutatása képezték. A résztvevők között megtalálhattuk a TDK „keménymagját” Képpessy Imre Tanár Úr vezetésével, akikhez új, lelkes elsőévesek, mellettük pedig Rigó Balázs Tanár Úr, az Összehasonlító Jogtörténelmi TDK szakvezető oktatója, illetve a diákkör két hallgatója is csatlakozott.

Az utazás kezdetén Vlkolinc (Lipótfarkasd) falucskáját tekintettük meg, amelyet 1993 óta az UNESCO világörökségként tart számon. A szlovák község 718 méter magasan fekszik a Nagy-Tátrában, mindössze pár utcából, és az azokban sorakozó színes, rusztikus kunyhókból áll, ám éppen ez az egyszerűség adja autentikus varázsát. A hosszú út fáradalmi után elfoglaltuk szállásunkat, majd egy hangulatos vacsorát követően készültünk a város másnapi felfedezésére.

A második napot az egykori zsidónegyedben kezdtük. Krakóban, a városban, ahol kultúrák és egyházak találkoznak, elkerülhetetlen volt az ezen sokszínűség jelképeként elszóródó templomok és imaházak meglátogatása, így például a város legelső zsinagógája mellett a római Il Gesù pontos hasonmásaként megépített barokk stílusú Szent Péter és Pál-templomba is eljutottunk. Krakó egyik kiemelkedő történelmi műemléke a 15. században épült Régi Zsinagóga (Old Synagogue). Az imaház a második világháború alatt súlyos pusztítást szenvedett át, a 20. század közepétől kezdődően múzeumként funkcionál. A folyamatos kiállítás mellett, mely a templom központi részén tekinthető meg és alapvetően történelmi, vallási és etnikai szempontból mutatja be a zsidó népcsoportot, időszakosan kiállításra kerülnek egyéb műtárgyak is, ezeknek kiállítóteremként az egykori női imaszoba ad helyet. A csoport természetesen meglátogatta minden turisztikai célú utazás elsősorú helyszínét, az érintett település főterét, amelyek közül a krakkói kifejezetten előkelő pozíciót tölt be azzal, hogy Közép-Európa legnagyobb főterének nemes címé-

vel büszkélkedhet. Itt az ötszáz éves gótikus Mária-templom magasodik a belváros fölél, átellenben az egykor a nemzetközi kereskedelem egyik gócpontjaként működő posztócsarnokkal. A több mint 700 éves bazár falai közé lépve szinte hallani lehet a középkori kofák és vásárlók között valaha zajlott üzletek visszhangját. A délután eseménysorozata a Wavel csúcsán elterülő királyi várban ért véget, ahol megcsodáltuk az erődítmény termeit és az azokat ékesítő festményeket, műtárgyakat. A turisták érdeklődő tekintete számára nyitva áll a reneszánsz királyi épülethez méltón díszes, pompás uralkodói kert is, amelyben ez a turistacsapat is eltöltött pár percet, a kedves biztonsági őr jóvoltából, aki a hivatalos zárás után is beengedett bennünket. A Visztula ölelésében elterülő magaslat egyébként a lengyel történelem kezdetétől fogva egészen a 20. századig központi lokációként szolgált az ország különböző vezetői számára. Már Krak fejedeleme, a város megálmodója is erődítményt épített a dombra, a vár fénykorát azonban a Jagelló-ház uralkodása hozta el. A pompás épület később a lengyel köztársasági elnök rezidenciájaként is szolgált, a második világháború és a német megszállás után pedig sanyarú feladatot teljesített a náci Hans Frank főhadiszállásaként, amikor számos műkincsétől is megfosztották. A kirándulás harmadik napját Auschwitz-Birkenauban töltöttük. A jogtörténelmi tanszék diákköreként kiemelt célpontnak tekintettük a lengyelországi tanulmányi út részeként ezen helyszínt, egyrészt a társadalmi és történelmi felelősségtudat, másrészt a fiatal generációk múlta történő visszatekintésének és minél mélyebb megismerésének céljából. A múzeum már a háború lezárása után egy évvel létrejött a tábor egyes túlélőinek segítségével, és 1947-ben megnyitotta a kapuit a látogatók előtt, méltó emléket állítva a helyszínén elkövetett borzalmaknak. Az emlékhely számos nemzetközi megemlékezés helyszínéül szolgált, kiemelendő ezek közül az a szentmise, amelyet II. János Pál pápa, a keleti blokkból érkezett egyházfő tartott Birkenauban, és amely során ezen szavakkal illette az ott történetket: „Golgotha of our times”, azaz „Korunk Golgotája”. A tanulmányút ezennel már második alkalommal valósult meg, és bízunk abban, hogy hagyományteremtő jelleggel és egyre színesedő delegációval vághatunk neki a kalandoknak az elkövetkezendő években is.

**MINDEN KEDVES ÉRDEKLŐDŐ FORDULJON HOZZÁNK
BIZALOMMAL!**

ELÉRHETŐSÉG:

Ha a féléves programunkkal vagy a TDK-val kapcsolatban bármilyen kérdés felmerül, elérhetőek vagyunk a

elte.majt.tdk@gmail.com e-mail címen

MÁJT TDK Facebook oldalán

Amennyiben a Joghistoriával kapcsolatban merül fel bármilyen kérdés, ezek megválaszolására alkalmas a

Joghistoria Facebook oldala,

illetve a publikációkat az alábbi e-mail címen tudjuk fogadni:

joghistoria@gmail.com

ELTE | ÁJK
ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI KAR

A folyóirat az alábbi oldalakon digitálisan színes változatban online is elérhető:

facebook.hu/joghistoria

majt.hu

issuu.com/joghistoria

eltereader.hu